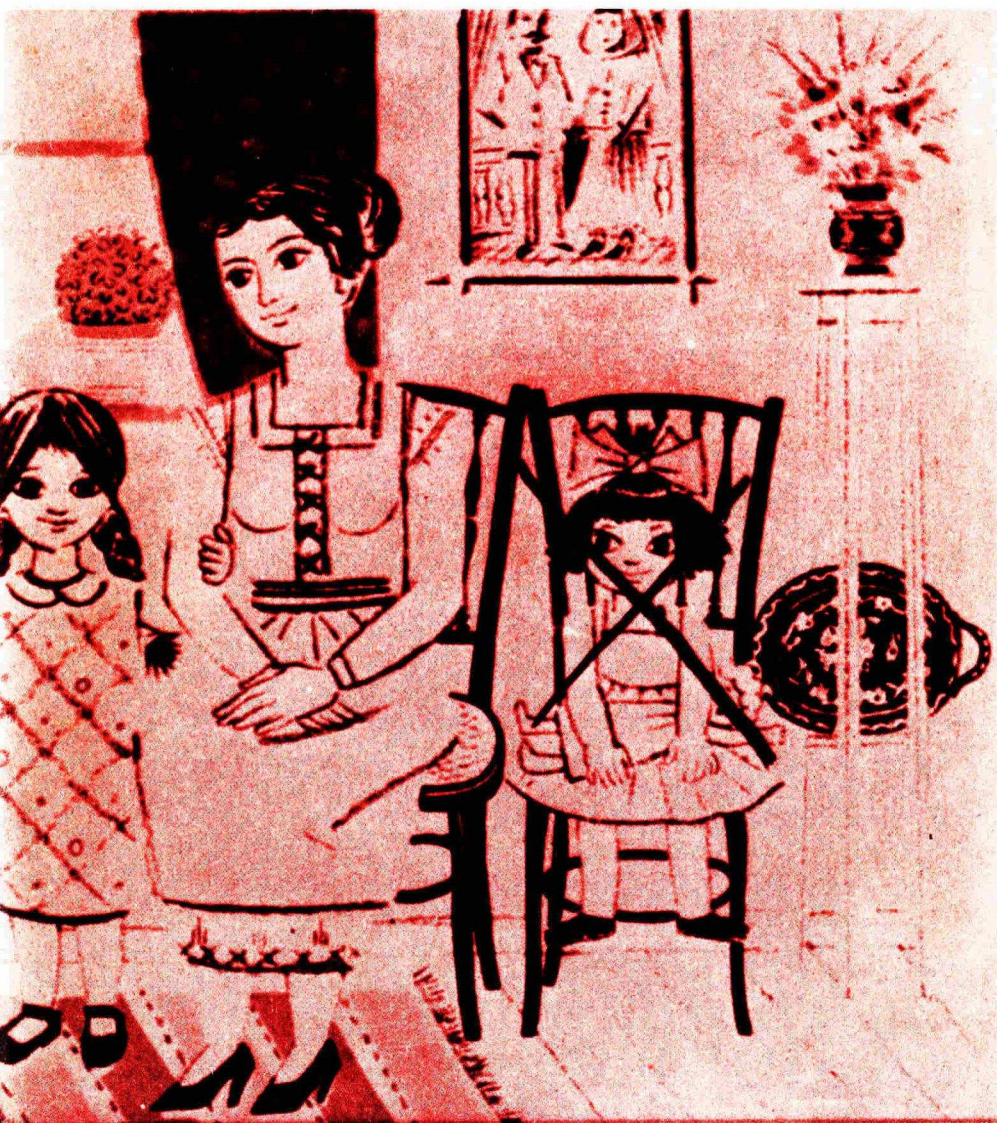

ἡ οἰογένεια
τὸ οἰογενειακὸ δῖμα
καὶ μιὰ γυναίκα ὁμάδα

Στήν ομάδα πού ξβγαλε αυτή τή μπροσούρα εϊ-
μαστε περίπου δέκα γυναῖκες. "Όλες ἐκτός ἀπό μιὰ
-πού μένει μόνη της -"ἔχουμε οἰκογένεια" γονεῖς
ἀδελφια,σύζυγο ἢ σύζυγο καί παιδιά. Ὁ τρόπος πού
λειτουργεῖ ἡ "ομάδα" μας δέν εἶναι αὐτός πού θά
θέλαμε. Εἴμαστε περισσότερο γνωστές πού συζητᾶμε
πάνω σέ πάρα πολλά κοινά ἢ ἰδιαίτερα προβλήματα.
Δέν καταφέραμε νά λειτουργήσουμε ποτέ ὅσο συλλο-
γικά θά θέλαμε. Δέν κάναμε ἢ δέν μπορέσαμε νά κά-
νουμε κάτι περισσότερο "πρακτικό".

Τό φυλλάδιο αὐτό βγῆκε χωρίς μεγάλη βεβαιό-
τητα γιά τή χρησιμότητά του σχετικά μέ μᾶς καί
τίς ἄλλες γυναῖκες. Ἐκφράζει μᾶλλον προσωπικέςκαί
ἄρκετά μονόπλευρες ἀπόψεις σχετικά μέ ἓνα τόσο
σοβαρό καί πολύπλευρο θέμα, ὅπως εἶναι ἡ οἰκογέ-
νεια. Δέν τολμήσαμε νά θίξουμε σέ βάθος μερικά
ἀπ'τά βασικότερα θέματα καί πρό παντός τό βασικό-
τερο ὅτῃ σεξουαλικότητα σέ σχέση μέ τήν οἰκογένεια

Βγάλαμε τό φυλλάδιο νομίζοντας ὅτι πρέπει νά
ἐκφραστεῖ καί μιὰ ἄλλη ἄποψη σχετικά μέ τήν οἰκο-
γένεια καί τό οἰκογενειακό δίκαιο, ἐκτός ἀπ'τὴν ἐ-
πίσημη τῶν γυναικείων σωματείων. Γράψαμε αὐτό πού
αἰσθανόμαστε καί καταλαβαίνουμε στήν καθημερινή μας
ζωή.

Ξεκινήσαμε διαβάζοντας τά ἄρθρα χωρίς νά μας-

Γυναικεία Ὅμάδα
ὕπεύθυνη σύμφωνα μέ τό νόμο
Κούλα Ταβάνη-Δ.Τσέλιου 7

Διατύπηση:Μαριάννα
τηλ.735-144

τε "είδικοί". Αίσθανθήκαμε ότι τ'άρθρα ήταν έξω από "μάς". Αρχίσαμε να συζητάμε το πρόβλημα της οικογένειας και διαπιστώσαμε ότι αυτό είναι το βασικό μας πρόβλημα, πού γύρω του και μέσα του βρίσκονται όλα τ' άλλα.

Θέλουμε πολύ ν'αρχίσει μιά κουβέντα μ' αυτά τα θέματα και μ' άλλες γυναίκες πού έχουν τα ίδια προβλήματα. Ίσως έτσι θα μπορούσαμε πιο εύκολα να μικρύνουμε το χάσμα ανάμεσα στις επιθυμίες μας και στην πραγματικότητα.

οι νομοί... και μερικές σκεψεις

"Αν κυττάξουμε πίσω στην ιστορία, πρίν απ'τή δημιουργία των τάξεων, θα δούμε ότι δεν υπήρχε δίκαιο. Οι σχέσεις των ανθρώπων ρυθμιζονταν απ' τα έθιμα πού ήταν βγαλμένα απ'τούς όρους της ύλικής ζωής της κοινωνίας και πού έκφραζαν τα κοινά συμφέροντα των μελών της κοινωνικής ομάδας.

"Έτσι η πρωτόγονη κοινότητα δεν ήξερε τί είναι ή κλοπή, γιατί δεν ήξερε την ατομική ιδιοκτησία. Όταν ή ατομική ιδιοκτησία έγινε θεμέλιο της κοινωνικής ζωής, γέννησε και την παραβίαση της. Παρουσιάστηκε ή κλοπή. Απ'τή στιγμή πού ή κοινωνία χωρίστηκε σε τάξεις, πρᾶγμα τό όποιο είχε σαν αποτέλεσμα να έχουμε αντίθετα κοινωνικά συμφέροντα, τά έθιμα δεν έπαρκοσαν για να ρυθμίσουν την συμπεριφορά όλων των ατόμων πού τώρα πια άνηκαν σε διαφορετικές κοινωνικές τάξεις.

"Ότι ήταν συμφέρον για την μιά τάξη, μπορούσε να είναι ασύμφορο για την άλλη. Η αντίληψη για τό δίκαιο και τό άδικο έγινε διαφορετική στις διάφορες κοινωνικές τάξεις.

"Ο ταξικός χαρακτήρας του δικαίου ήταν πιο σαφής στη δουλοχτητική και τή φεουδαρχική κοινωνία απ'ότι είναι σήμερα, χωρίς όμως αυτό ν'αλλάζει ουσιαστικά την ταξική φύση του δικαίου. Έτσι στην συλλογή νόμων του Χαμουραπί, Βασιλιά της Βαβυλωνίας (2.000 χρόνια πρίν την νέα χρονολογία). "Αν κανείς χαλάσει τό μάτι του γυιου του έλεύθερου -λέει ένα άρθρο- τότε χαλάνε τό μάτι του φταίχτη. Αν όμως χαλάσει τό μάτι του άνελεύθερου ό φταίχτης πρέπει να πληρώσει μιά μνά άσήμι. Αν χαλάσουν τό μάτι του δούλου, τότε ό φταίχτης πρέπει να πληρώσει στον κύριο του δούλου τό μισό της άξίας του".

"Επίσης στην "Ρωσική Αλήθεια" την πρώτη έκφραση φεουδαρχικού δικαίου στην Ρωσία (XI. XIII αιώνας) καθιερώνεται αποζημίωση για φόνο μέλους πριγκηπικής οικογένειας, μποχιάρου, 80 γρίβεν (άρχαίο νόμισμα). Για φόνο έλεύθερου ανθρώπου 40 γρίβεν και για φόνο δούλου και δουλοπάροικου μόνο 5 γρίβεν.

Τό δίκαιο λοιπόν, άντανακλᾷ καί ἐκφράζει στήν κοινωνία τίς ἐκάστοτε ὑπάρχουσες οἰκονομικές, πολιτικές, κοινωνικές σχέσεις κι ἔχει ἀποστολή νά στεριώνει αὐτές τίς σχέσεις νά τίς διατηρεῖ καί νά τίς ὑπερασπίζει πρὸς ὄφελος τῆς ἐκάστοτε κυρίαρχης τάξης.

Οἱ κανόνες δικαίου λοιπόν, σέ γενικές γραμμές, εἶναι ρυθμιστές τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς, ὥστε νά διατηρεῖται ἡ ἀρμόζουσα κάθε φορά στήν συγκεκριμένη κοινωνία, κοινωνική τάξη ἢ κοινωνική ὁμάδα ἰσορροπία.

Ἀποτελοῦν, δηλαδή, ὁδηγούς ὑποταγῆς καί συμβιβασμοῦ τῶν πρόσκαιρων ἀτομικῶν συμφερόντων στά διαρκῆ συμφέροντα τῆς ἐκάστοτε ἀκυρίαρχης τάξης στήν συγκεκριμένη κοινωνία, καί δημιουργοῦν τίς ἀναγκαῖες συνθήκες κοινωνικῆς ἰσορροπίας πού συγκρατοῦν ἢ πού δίνουν μιά λύση στίς ἀντιθέσεις πού παρουσιάζονται μέσ στίς κοινωνικά συγκροτημένες ὁμάδες ἀνθρώπων.

Καί βέβαια οἱ κανόνες δικαίου εἶναι ἓνα τίποτα χωρίς μηχανισμό ἱκανό, νά καταναγκάσει τήν τήρησή τους. Ἐτσι τό δίκαιο προϋποθέτει τήν ὑπαρξη κράτους πού μέ ὅλους τούς κατασταλτικούς μηχανισμούς του, τό στρατό, τήν ἀστυνομία, τίς φυλακές, τά σωφρονιστικά καταστήματα, τούς δικαστές καί τά δικαστήρια σκοποῦν νά ἐξασφαλίσουν τήν "ἀδιαφιλονίκητη" κυριαρχία τῆς ἐκάστοτε ἀρχουσας τάξης πού ἀκριβῶς νομιμοποιεῖται (ἢ κυριαρχία) μέ τό δίκαιο πού ἡ ἴδια θεσμοθετεῖ.

Βέβαια ὅλα αὐτά δέν λειτουργοῦν τόσο ξεκάθαρα. Ὁλόκληρη ἡ ἐκάστοτε κυρίαρχη ἰδεολογία ἀπό τῆς εἰσόδου τῆς κοινωνίας ἀπ'τό πρωτόγονο κοινοτικό καθεστῶς στήν ταξική δομή, προσπαθοῦν νά πείσουν τούς ἀνθρώπους γιά τό πόσο ἀπαραίτητη εἶναι ἡ θέσπιση τῶν νόμων, κι ἡ ὑπακοή σ'αὐτούς, καθῶς ἐπίσης κι ἡ ἐξουσία πού ἀποβλέπει στή θεσμοθέτηση καί ἐφαρμογή αὐτῶν, κάνοντας ἰδανικά τήν ταπεινοφροσύνη, τήν πλήρη ὑποταγή καί πειθαρχία καί τή ἀναμφισβήτητη κι ἀδιαμαρτύρητη ἀποδοχή τῆς "μοίρας" τοῦ καθενός.

Ἀκόμη προσπαθοῦν νά μάς πείσουν ὅτι τό δίκαιο (ὅπως καί τό κράτος) δέν ἔχει καμμιά σχέση μέ τίς τάξεις, τό ἰδανικό τῆς δικαιοσύνης εἶναι ὑπεράνω τῶν ἐκμεταλλευτῶν καί τῶν ἐκμεταλλευόμενων, τῶν ἐξουσιαστῶν καί

τῶν ἐξουσιαζομένων, ὑπεράνω ταξικῶν συμφερόντων κι ἀντιθέσεων, μιλώντας μέ περισπούδαστο ὕφος γιά τό: "ἀδιάβλητον τῆς δικαιοσύνης" γιά τήν "ἀνεξαρτησία" της.

Ἔτσι, διάφοροι μεγάλοι ἄντρες ἔχουν κατά καιροῦς "γνωμοδοτήσει":

"Ἡ ἐξουσία κι ἡ ὑπακοή δέν εἶναι μόνο ἀπό τά πιό ἀναγκαῖα ἀλλά καί ἀπό τά πιό συμφέροντα καί ἀμέσως ἀπό τήν γέννηση τους διαχωρίζονται, ἄλλοι μὲν νά ὑπακοῦν, ἄλλοι δέ νά ἐξουσιάζουν"

Ἀριστοτέλης

- -

"Ὁ ἄνθρωπος γίνεται ἀληθινά ἐλεύθερος, ὅταν ἀναγνωρίσει πῶς πρέπει νά ὑποταχτεῖ στόν νόμο"

Γ.Ντιουράντ

- -

"Εἶναι σωστό καί στόν νόμο καί στόν ἄρχοντα καί στόν πιό σοφό νά ὑποχωρῇ"

Ἀριστοτέλης

- -

"Ἡ πειθαρχία εἶναι πολύ μεγάλο ἀγαθό καί στήν πόλη καί στό στρατό καί στήν οἰκογένεια"

Ξενοφών

- -

"Ἐάν καταλυθοῦν οἱ νόμοι καί δοθεῖ στόν καθένα ἡ δυνατότητα νά κάνει ὅτι θέλει, δέν θά ἀφανισθῇ μόνο ἡ πολιτεία, ἀλλά καί ἡ ζωή μας δέν θά διαφέρει καθόλου ἀπ'αὐτήν τῶν θηρίων"

Δημοσθένης

- -

"Ὁ νόμος στήν μεγαλόπρεπη ἰσότητά του, ἀπαγορεύει τόσο στόν πλούσιο ὅσο καί στόν φτωχό, νά κοιμᾶται κάτω ἀπ'τίς γέφυρες, νά ζητιανεύει στούς δρόμους ἢ νά κλέψει ψωμί"

Ἀνατόλ Φράνς

- -

Βέβαια έμεϊς οί γυναίκες άπ'τίς άπαρχές τής ταξικής κοινωνίας μέχρι σήμερα θεωρούμεθα πολίτες β' κατηγορίας, φυλακισμένες για αϊώνες μέσα στά νοικοκυριά μας, χωρίς κανένα δικαίωμα, διπλά καταπιεσμένες, κι άπ'τήν ιδεολογία του έκάστοτε κοινωνικού συστήματος, πού για λόγους πού δέν θά έξηγήσουμε έδω, μās ήθελε, κι άπ'τούς άντρες πού βέβαια βολεμένοι σ'αυτήν τήν κατάσταση βρίσκουν στό πρόσωπό μας έναν άνθρωπο "πλασμένο" για νά τούς ύπηρετεϊ. Κι όλα αυτά άναγνωρισμένα έπίσημα, άπ'τήν έπίσημη δικαιοσύνη θεσμοθετημένη ή καταπίεσή μας, άπό νόμους, κώδικες, δικαστικές αποφάσεις. Άρκεϊ νά θυμηθοῦμε ότι στήν Έλλάδα τό καθολικό δικαίωμα ψήφου τό άποκτήσαμε τό 1955, κι ότι άκόμη και σήμερα δέν έχουμε έξασφαλίσει τό "ίση άμοιβή για ίση εργασία".

Και φυσικά, τό σημαντικότερο κομμάτι του δίκαιου, όπου εκφράζεται ή κοινωνική μας καταπίεση είναι τό "οικογενειακό δίκαιο", μιās κι άκόμη και σήμερα ή οίκογένεια έξακολουθεϊ νά είναι ό ζωτικός χώρος τής ύπαρξής μας. Έτσι λοιπόν, και σήμερα στό οικογενειακό δίκαιο ρυθμίζεται ή κοινωνική μας θέση, τά όρια τών δικαιωμάτων μας μέσα στήν οίκογένεια, οί σχέσεις μας μέ τά παιδιά μας μέ τόν σύντροφό μας, ή ύποχρεωτική συγκατοίκηση, τό διαζύγιο κι ένα σωρό άλλα πράγματα πού άφορούνε τίς προσωπικές μας σχέσεις. Και ξαφνικά πρίν από λίγο καιρό, πού ή κυβέρνηση άποφάσισε νά τροποποιήση τόν Άστικό Κώδικα, όλοι άπ'τόν τύπο και τά μαζικά μέσα ένημέρωσης μέχρι και αρκετά γυναικεία σωματεία προσπαθοῦν νά μās πείσουν ότι επιτέλους κατακτήσαμε τήν άπελευθέρωσή μας και ότι επιτέλους θά γίνουμε πραγματικά ίσες μέ τούς άντρες και πραγματικά εύτυχισμένες. Θά ήταν όμως άστεϊο νά πιστεύουμε πώς ζητώντας τήν τροποποίηση κανόνων δικαίου και άκόμη επιτυχάνοντάς το, θά κατακτήσαμε και τήν άπελευθέρωσή μας. Γιατί, οί κανόνες δικαίου - χωρίς βέβαια νά παραγνωρίζουμε τήν κάποια σημασία τους- και χρησιμοποιώντας τους στόν άγώνα μας- όπως είπαμε είτε προσπαθοῦν νά άμβύλουν κάποιες άντιθέσεις, πού έχουν συσσωρευτεϊ στή ταξική κοινωνία, πρós όφελος

τής κυρίαρχης τάξης, είτε έρχονται έκ τών ύστέρων νά νομιμοποιήσουν κάποιες κατακτήσεις του λαϊκού κινήματος.

Οί πραγματικά ριζικές αλλαγές όμως για μās θάρθουν μόνο μέ τόν δικό μας άγώνα και τή δική μας πάλη για μία κοινωνία καλύτερη χωρίς άφεντικά και δούλους χωρίς καταπιεστές και καταπιεσμένους, σέ μία κοινωνία πραγματικά ανθρώπινη.

Οἰκογένεια: Ἔτσι ὀνομάζεται κάθε σύνολο προσώπων πού συνδέονται μεταξύ τους ἐξ αἵματος καί ζοῦν κάτω ἀπό τήν ἴδια στέγη. Βασικός δημιουργός τῆς οἰκογένειας εἶναι ὁ ἄντρας καί ἡ γυναίκα πού ἔρχονται σέ νόμιμο γάμο καί ἀποκτοῦν ἀπογόνους στόν κόσμο. Ἀρχηγός κάθε οἰκογένειας εἶναι ὁ πατέρας. Μέ τή συνεργασία τῆς μητέρας φροντίζει γιά τήν εὐτυχία τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς, πού βασίζεται στίς πατροπαράδοτες ἠθικές παραδόσεις καί κατοχυρώνεται ἀπό τήν πολιτεία μέ εἰδικούς νόμους. Ἡ οἰκογενειακή συμβίωση τῶν ἀνθρώπων χρονολογεῖται ἀπό τά προῖστορικά χρόνια καί δημιουργήθηκε ἀπό τήν ἀνάγκη πού ἐνιωθε ὁ ἄνθρωπος γιά συντροφιά καί ἐπικοινωνία μέ τούς συνανθρώπους του. Ἡ οἰκογένεια ἀπετέλεσε τή βάση τῆς ἀναπτύξεως τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἀνάμεσα σ' ὅλους τούς ἀνθρώπους, πού ἀργότερα ἀπετέλεσαν τίς φυλές καί τά ἔθνη. Ὁ ἑλληνικός λαός ἐκτιμᾷ ἰδιαίτερα τά ἀγαθά τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς καί τά μέλη τῆς ἑλληνικῆς οἰκογένειας συνδέονται πολύ στενά μεταξύ τους καί ἀγαπιοῦνται εἰλικρινά καί θερμά.

~ ~ ~ ~ ~

Μεγαλώνοντας μαθαίνουμε...

ὅτι ἡ ὀλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου περνάει μέσα ἀπό τήν οἰκογένεια. Ὅτι προορισμός τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νά παντρευτεῖ καί νά κάνει παιδιά. Ὅτι ἡ οἰκογένεια ὑπῆρχε πάντα. Ὅτι κοινωνία χωρίς οἰκογένεια εἶναι ἀνυπαρκτη. Μαθαίνουμε ὅτι ἡ οἰκογένεια καλύπτει τίς συναισθηματικές ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων, ἀνάγκες ζεστασιᾶς, θαλπωρῆς καί ἀσφάλειας στίς σχέσεις.

Τί εἶναι ὅμως ἡ οἰκογένεια ; Ὑπῆρχε πάντα ; Ποιές εἶναι ἡ λειτουργίες της; Ποιά ἡ δομή της;

πὼς διαμορφώθηκε ἡ οἰκογένεια

Οἱ δύο βασικοὶ πόλοι γύρω ἀπ' τοὺς ὁποίους περιστρέφεται ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ εἶναι ἡ παραγωγή τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν καί ἡ ἀναπαραγωγή τοῦ εἴδους.

Στίς πρῶτες ἀνθρώπινες κοινωνίες τό γέννημα καί ἡ ἀνατροφή τῶν παιδιῶν - δηλ. ἡ ἐκμάθηση τῶν γνώσεων καί τῆς πείρας τῆς κοινότητος στά νέα της μέλη - γινόταν ἀπ' ὅλους, σάν μιὰ ἀναγκαία διαδικασία γιά τή συνέχιση τῆς ὁμάδας κυριολεκτικά γιά νά μπορέσει νά ἐπιβιώσει. Σ' αὐτή τή φάση οἱ διακρίσεις δέν εἶχαν καμία σκοπιμότητα νά ὑπάρχουν. Ἡ παραγωγή ἦταν ἀχώριστα δεμένη μέ τήν ἀναπαραγωγή.

Στή πορεία ὅμως, μέ τίς διαφορές ἐφευρέσεις, (ἀκόντιο, ἀλέτρι), ὅταν ἡ παραγωγή ὅλο καί αὐξάνεται, δημιουργεῖται ἡ ἀνάγκη νά καταμεριστεῖ ἡ ἐργασία ἀρχικά κατὰ φύλλο καί κατὰ ἡλικία. Οἱ ἐνήλικοι ἄντρες τραβοῦν γιά τό κυνήγι, οἱ γυναῖκες ἀσχολοῦνται μέ τήν τροφосуλλογή καί τίς καλλιέργειες, τά παιδιά τίς βοηθοῦν καί οἱ γέροντες - μιὰ καί κατέχουν τή γνώση-ἐχουμένη γενική ἐποπτεία στήν κοινότητα.

Ὁ κυνηγός ὅμως δέν ἰδιοποιεῖται τό κυνήγι του, μά τό μοιράζεται μέ τήν ὑπόλοιπη κοινότητα. Οὔτε οἱ γυναῖκες τά παιδιά πού γεννοῦν τά θεωροῦν δικά τους, μά κι αὐτά ἀνήκουν στήν κοινότητα, πού ἔχει ἄμεση ἀνάγκη, τόσο ἀπό τροφή, ὅσο καί ἀπό πολλά χέρια γιά νά ἐπιβιώσει. Ἡ κοινότητα στηρίζεται ἰάνω στή συλλογική δουλειά-προσφορά τῶν μελῶν της μιὰ κι ἡ παραγωγή κι ἡ ἀναπαραγωγή εἶναι τόσο ἀβέβαια καί ὅμως τόσο ἀναγκαῖα.

Ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἔμαθαν νά καλλιεργοῦν τή γῆ, τεράστιες ἀλλαγές ἀκολούθησαν, πού ἄλλαξαν τή κοινωνική καί πνευματική ζωὴ, ἀλλά καί τήν ἰδεολογία τῶν ἀνθρώπων. Τώρα πιά ἡ κοινωνία ἔχει τή δυνατότητα νά τρέφει ἄτομα μή ἄμεσα παραγωγικά. Ὁ χωρισμός σέ τάξεις ἔχει πιά γίνει πραγματικότητα. Κάποιοι βάζουν σημάδια πάνω σ' ἀντικείμενα - εἶναι δικά τους - Τό ἄμεσως ἐπόμενο βῆμα θάναι ἡ προσωπική ἐπιβολή κι ἡ ἐξάσκησή τῆς ἐξουσίας. Ἀποτελέσματα καί τά δύο μιᾶς κοι-

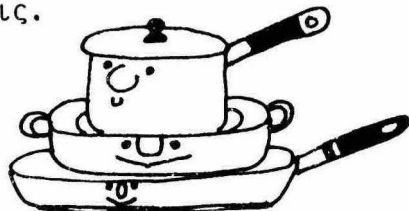
γωνίας πού χωρίζει τούς ανθρώπους σέ κατηγορίες. Τά αντικείμενα πού φτιάχνουν οί τεχνίτες γίνονται έμπορεύματα -τό τίμημα γιά τήν ανθρωπότητα θά ναι ό άνταγωνισμός.

Σ'αυτή τήν καινούργια κοινωνία πού διαμορφώνεται γιά νά έξυπηρετήσει τίς άνάγκες τής παραγωγής καί τής άνταλλαγής τών έμπορευμάτων οί γυναίκες θά μείνουν έξω "Η άναπαραγωγή, πού είναι συνδεδεμένη μέ τίς λειτουργίες τοῦ σώματός τους, θά γίνει μιά "ιδιωτική υπόθεση". Τά έμπορεύματα, ή έξειδίκευση, ή έπιβολή, ή έξουσία, ή ιδιοκτησία, ό άνταγωνισμός -κι όλα τά "καλά" πού φέρνει μαζί της μιά έμπορευματική παραγωγή, μιά ταξική κοινωνία -θά τήν κλείσουν στό σπίτι, δούλα αυτή, προτού ύπάρξουν άκόμα δούλοι.

"Όμως τά παιδιά, πούχει τό χάρισμα νά γεννᾶ, είναι πολύτιμα. "Όχι όμως πιά γιά τήν κοινότητα, αλλά γιά νά βοηθοῦν νά σοδιάζονται πλούτη σέ κάποιο συγκεκριμένο άφέντη. Αυτός θέλει νά τᾶχει στήν κατοχή του. Νᾶναι δικά του. Οί γυναίκες κλείνονται στό σπίτι -στούς γυναικωνίτες -καί είναι κοινωνικά άποδεκτές πιά μόνο σάν μάνες καί γυναίκες κάποιου άντρα. "Έτσι μαζί μέ τήν άτομική ιδιοκτησία γεννιέται καί ή οίκογένεια, ό ιδιωτικός χώρος όπου άναπαράγεται ή ζωή.

Μ'άρκετές άλλαγές μέσα άπ'τό πέρασμα τών αιώνων, ή οίκογένεια, έξακολουθεῖ νά ύπάρχει ως τίς μέρες μας, στενά δεμένη μέ τίς οικονομικές σχέσεις.

Στά πρώτα χρόνια τής καπιταλιστικής άνάπτυξης ή οίκογένεια ήταν ταυτόχρονα καί παραγωγική μονάδα. "Η άνάπτυξη τής τεχνολογίας όμως διαχώρισε έντελώς τήν παραγωγή άπό τήν οίκογένεια, δίδοντας παράλληλα "έλεύθερο χρόνο" γιά "προσωπική ζωή" στούς ανθρώπους. Αυτό τό γεγονός σήμερα άνοίγει καινούριους δρόμους γιά τίς ανθρώπινες σχέσεις.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΡΙΚΕΣ ... ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

Σήμερα ζοῦμε σέ μιά κοινωνία, πού ή βάση της είναι ή παραγωγή έμπορευμάτων.

"Τό έμπόρευμα είναι προϊόν πού φτιάχνεται γιά νά άνταλλαγεῖ στήν αγορά, άντίθετα μ'ένα άλλο πού φτιάχνεται γιά άμεση κατανάλωση. Κάθε έμπόρευμα πρέπει νά έχει άξία χρήσης καί άνταλλακτική άξία. Πρέπει νά έχει άξία χρήσης, γιατί διαφορετικά κανείς δέν θά τό αγοράσει. "Άπ'τήν άλλη μεριά κάθε προϊόν πού έχει χρησιμότητα, δέν είναι άπαραίτητο νά έχει καί άνταλλακτική άξία. "Έχει άνταλλακτική άξία, μόνο άν ή κοινωνία μέσα στήν όποία παράγεται βασίζεται στήν άνταλλαγή, είναι δηλαδή μιά κοινωνία πού ή άνταλλαγή γίνεται σέ πλατιά κλίμακα..."

Πράγματι σήμερα ή παραγωγή έμπορευμάτων έχει φτάσει στά μεγαλύτερα επίπεδα άνάπτυξης. "Όμως παρ'όλα αυτά ύπάρχει ένα μέρος τής παραγωγής πού δέν είναι έμπορευματικό. Τά προϊόντα πού παράγουν καί καταναλώνουν οί άγρότες -γιά τούς έαυτούς τους- όπως καί τά προϊόντα πού παράγονται καί καταναλώνονται μέσα στό σπίτι είναι μόνο άξίες χρήσης.

Οί δουλειές τοῦ σπιτιοῦ, όπως καί ή άνατροφή τών παιδιών, αποτελοῦν μιά τεράστια ποσότητα έργασίας -έξω άπό τό έμπορευματικό κύκλωμα -πού είναι όμως κοινωνικά άπαραίτητη. "Η κοινωνία μας όμως, μιά κοινωνία πού βασίζεται στήν έμπορευματική παραγωγή δέν άναγνωρίζει τήν οικιακή έργασία σάν πραγματική δουλειά, γιατί βρίσκει έξω άπό τό έμπορευματικό κύκλωμα, έπειδή δηλαδή δέν γίνεται σέ κοινωνική βάση, αλλά μέσα στό ιδιωτικό χώρο τοῦ σπιτιοῦ*

Κάθε οίκογένεια λοιπόν, κάθε νοικοκυριό άποτελεῖ μιά

"Η έργασία πού δημιουργεῖ άνταλλακτική άξία είναι κοινωνική έργασία" Κ. Μάρξ (Κριτική τής Πολ. Οικονομίας)

ιδιωτική μονάδα παραγωγής και ταυτόχρονα είναι μία μονάδα κατανάλωσης. Στις μέρες μας οι έτοιμες τροφές, οι κονσέρβες, το έτοιμο ρούχα, οι ηλεκτρικές συσκευές λιγοστεύουν τις ημέρες αξίες χρήσης που παλιότερα έφτιαχναν οι γυναίκες. "Ετσι υπάρχει η τάση ή εργατική δύναμη ν' αναπαράγεται μ' εμπορεύματα που παράγονται καπιταλιστικά και με υπηρεσίες, που οργανώνονται και προσφέρονται καπιταλιστικά. "Όμως από έρευνες που έχουν γίνει, υπάρχουν μερικά διαφωτιστικά στοιχεία, που δείχνουν, κατά μέσο όρο, το χρόνο που χρειάζεται για τη παραγωγή προϊόντων στο σπίτι. "Στή Σουηδία όλες οι γυναίκες, ξεδεύουν 2.340 εκατομ. ώρες το χρόνο για οικιακή εργασία, σέ σύγκριση με τις γυναίκες στή βιομηχανία, που ξεδεύουν 1.290 εκατομ. ώρες. "Η Τζέης Μανχάταν Μπάνκ υπολογίζει ότι η συνολική δουλειά μιας γυναίκας τήν εβδομάδα, φτάνει στις 99,6 ώρες". Παρ' όλα αυτά η επέκταση των εμπορευμάτων στο χώρο του σπιτιού, έχει σαν αποτέλεσμα τήν επαγγελματική απασχόληση της γυναίκας (για να τα βγάλουν πέρα) πάντα βέβαια σαν συμπληρωματική εργασία και συγχρόνως περιθωριακή. "Η γυναικεία εργασία είναι μια κυρίαρχη τάση του ύστερου καπιταλισμού, αν και κατά διαστήματα υπάρχουν ανάλογα με τις ανάγκες του- κάποιες διακυμάνσεις.

"Όλη η εργασία που παράγεται σ' ένα νοικοκυριό πληρώνεται με το μισθό που παίρνει ο σύζυγος. "Ο πατέρας-σύζυγος για να συντηρείται "πληρώνει" τή δουλειά της γυναίκας-συζύγου και συντηρεί συγχρόνως και τα παιδιά. "Ο μισθός δηλ. ενός ανθρώπου αγοράζει και των δυο τήν εργασία και ταυτόχρονα αναθρέφοντας και μορφώνοντας τα παιδιά, ή οικογένεια ετοιμάζει το αύριανό εργατικό δυναμικό, ανέξοδα, για τους βιομήχανους και το κράτος. Σ' όλη αυτή τή διαδικασία οι γυναίκες σαν μητέρες και νοικοκυρές μειώνουν το κοινωνικό κόστος της αναπαραγωγής και τής διατήρησης της εργατικής δύναμης. Για τις δουλειές του σπιτιού και τήν ανατροφή των παιδιών, ξεδεύεται μια τεράστια ποσότητα παραγωγικής δύναμης, που είναι σχεδόν απλήρωτη -κάτι σαν τήν εργασία των δούλων στο δουλοκτητικό σύστημα. Σήμερα με τήν παράταση του χρόνου εκπαίδευσης των νέων, έξ αιτίας τής εξειδίκευσης που απαιτείται στή παραγωγή, ή εργα-

σία αυτή των γυναικών αποκτά μεγαλύτερη σπουδαιότητα.

Μια λοιπόν από τις κύριες λειτουργίες τής οικογένειας, είναι καθαρά ή οικονομική και αυτό φαίνεται καλύτερα, όταν μια οικογένεια διαλύεται. "Ο άντρας είναι υποχρεωμένος να πληρώνει τήν εργασία τής γυναίκας, εϊδικά όπου υπάρχουν παιδιά. "Επειδή όμως ο μισθός του δεν είναι αρκετός να συντηρήσει δύο οικογένειες, βλέπουμε να θυσιάζονται οι συναισθηματικές του ανάγκες στήν υποχρέωση του να συντηρεί τήν πρώην γυναίκα του και τα παιδιά. Οι συναισθηματικές ανάγκες των ανθρώπων, χάνονται μπρός στις οικονομικές.

"Η πυρηνική οικογένεια, σαν οικονομική μονάδα, μπορούμε να πούμε ότι είναι πολύτιμη δύναμη ισορροπίας στο καπιταλισμό. Αυτή ή οικονομική λειτουργία τής πυρηνικής οικογένειας, που ο ένας "πληρώνει" και ο άλλος παράγει μή κοινωνικά αναγνωρισμένη εργασία, έχει σαν αποτέλεσμα τή διατήρηση τής ανισοτιμίας στις σχέσεις. Στο βαθμό που ή εργασία που παράγεται στο σπίτι "πληρώνεται" από το μισθό του άντρα-συζύγου, όπως και ή ανατροφή των παιδιών, οι πιθανότητες ν' αγωνιστεί ν' αλλάξει τους όρους και τις συνθήκες εργασίας του είναι ελάχιστες. "Από τήν άλλη μεριά ή γυναίκα, επειδή είναι οικονομικά εξαρτημένη είναι και συναισθηματικά. Γίνεται άνικανη να στηριχτεί στις δικές της δυνάμεις, γίνεται φορέας συντηρητισμού.

Στόν καπιταλισμό, όλοι οι εργαζόμενοι κάνουν μια δουλειά για να μπορέσουν να συντηρηθούν. Τους δίνεται μια προγραμματισμένη εκπαίδευση, που τους προετοιμάζει να γίνουν κάτι άσημαντο ή τίποτα.

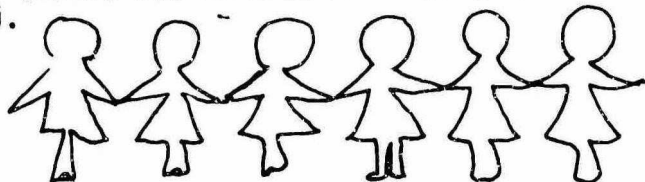
"Η δουλειά δεν τους δίνει καμιά δυνατότητα ν' αναπτύξουν τήν προσωπικότητά τους, γίνεται καταναγκαστικά και οι άνθρωποι μεταβάλλονται σέ ρομπότ.

Για ν' αντισταθμιστούν όλες αυτές οι πιέσεις, ή απόλυτη έκμετάλλευση και ή έντατικοποίηση τής εργασίας, έχουν βρεθεί διάφοροι τρόποι. "Η κατανάλωση αντικαθιστά τή χαρά που προσφέρει ή δημιουργική εργασία και κρατά τους ανθρώπους όλο και πιο δεμένους -δχι πια με άλυσίδες -αλλά με τις ανάγκες τους- πραγματικές ή φτιαχτές- στήν εξουσία των αφεντικών. "Απ' τήν άλλη ή

ιδεολογία της ανδρικής ανωτερότητας, ένθαρρύνει τους άντρες ν' άσκούν έξουσία πάνω στην οίκογένειά τους. Ο ρόλος του άντρα στην οίκογένεια δυναμώνει τόν έπιθετικό άτομικισμό, τήν αυταρχικότητα και τήν ιεραρχία των κοινωνικών σχέσεων. Όλες αυτές οι "άξιες" είναι άπαραίτητες για τή διατήρηση και τή συνέχεια του καπιταλισμού. Σ' αυτή τήν κοινωνία έχουμε μάθει - και είναι κοινωνικά άπαραίτητο- νά ξεθυμαίνουμε πάνω στους άλλους. Ο έπιστάτης στον έργάτη, ο έργάτης-σύζυγος στη γυναίκα του και ή γυναίκα στα παιδιά.

Άπό τήν άλλη μεριά ή γυναίκα είναι υπεύθυνη νά διορθώνει τά λάθη του συστήματος, νά μειώνει τίς έντάσεις, νά γεφυρώνει τό κενό μεταξύ της καθημερινής συντήρησης και της σχετικής ασφάλειας. Πρέπει νά φροντίζει για ένα καλύτερο φαγητό, για ένα πιο άνετο σπίτι σύμφωνα μέ τόν προϋπολογισμό- και νά παρέχει ένα καταφύγιο μετά τήν μονότονη, κουραστική και άλλοτριωμένη δουλειά. Είναι αυτή πού πρέπει ν' άγωνιστεί καθημερινά νά βρεϊ άκρη, παρά τήν άκρίβεια και τόν πληθωρισμό. Μιά γυναίκα κρίνεται μόνο σαν σύζυγος και μητέρα -άλλωστε είναι οι μόνοι ρόλοι πού της έπιτρέπονται- σύμφωνα μέ τήν ικανότητά της νά διατηρεϊ τή σταθερότητα και νά βοηθά τήν οίκογένεια νά "προσαρμόζεται" στην σκληρή πραγματικότητα. Κατά συνέπεια μεταφέρει τήν άξία της σκληρής δουλειάς και ύποταγής σέ κάθε νέα γενιά ανθρώπων. Άναγκάζει τά παιδιά νά είναι καθώς πρέπει στό σχολείο. Συγκρούεται μέ τόν άντρα, όταν ριψοκινδυνεύει τή δουλειά του παίρνοντας μέρος σέ μιá άπεργία. Μέ άλλα λόγια προστατεύει τήν οίκογένεια από τήν άμεση σύγκρουση της ταξικής καταπίεσης παίζοντας τό ρόλο του κοινωνικού μεσολαβητή και ειρηνιστή.

Σήμερα πού ή οίκογένεια δέν είναι "παραγωγική" μονάδα, γίνεται φορέας της άστικής ιδεολογίας και του συντηρητισμού.

Ο ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ Η ΠΩΣ ΦΤΙΑΧΝΟΝΤΑΙ ΑΛΛΟΤΡΙΩΜΕΝΟΙ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ

Η οίκογένεια παίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της ιδεολογίας και του χαρακτήρα των ανθρώπων.

Μέσα στον ιδιωτικό χώρο του σπιτιού τά παιδιά μαθαίνουν τί θά πεϊ ιδιοκτησία και άτομικό συμφέρον, πολύ πριν μιλήσουν. Αυτές τίς έννοιες τίς έσωτερικεύουν, πιστεύοντας ότι είναι "αιώνιες" και "φυσικές", άκόμα ότι είναι δικές τους ιδέες. Όμως δέν είναι τίποτ' άλλο από τίς ιδέες πού κυριαρχούν. Μαθαίνουν άκόμα ότι αυτό πού έχει σημασία είναι ο στενός κύκλος της οίκογένειας. Μ' αυτό τόν τρόπο εύκολα γίνονται ιδιωτές, παρά πολίτες. Δέν καταφέρνουμε ν' άποκτήσουμε κοινωνική συνείδηση, άκριβώς γιατί ο χώρος πού κινούμαστε, στα πρώτα καθοριστικά χρόνια της ζωής μας, είναι περιορισμένος. Σ' αυτή τήν ήλικία άποδεχόμαστε χωρίς κριτική και ένστερνιζόμαστε τόν έγωϊσμό και τόν άτομισμό, πού επικρατεϊ μέσα στην οίκογένεια, άρα και στην κοινωνία.

Άκόμα τά παιδιά εύκολα προσαρμόζονται στους κανόνες πού ήδη υπάρχουν. Μαθαίνουν ότι υπάρχουν άνθρωποι πού έχουν κάποια άνωτερη θέση και κάποιοι άλλοι πού ναι κατώτεροι. Η ιεραρχία πού τά άναγκάζουμε νά δεχτούν, τά βοηθά νά άποδεχτούν τήν ιεραρχία της κοινωνίας.

Η έξουσία πού βλέπουν νά έξασκήται, τους φαίνεται σαν μιá φυσική κατάσταση και έτοιμάζονται για ν' άσκήσουν κι αυτά έξουσία, άκριβώς μέ τόν ίδιο τρόπο. Όσο πιο ύποταγμένα είναι τόσο πιο εύκολα θά καταπιέσουν τους άλλους. Κανείς ποτέ δέν σκέφτεται τί τράβηξε όταν ήταν παιδί. Ήταν φυσικό νά είναι έτσι, και άργότερα θά ναι φυσικό οι άλλοι νά ύπακούουν σ' αυτόν. Τό άφύσικο θά ήταν νά τό άρνηθούν. Μ' αυτό τόν τρόπο διακινείται ή κατάσταση.

οι ρόλοι

Βλέπουν καθαρά ότι σ'αυτήν την κοινωνία οι ρόλοι είναι μοιρασμένοι. Ο πατέρας, ή μητέρα, τα παιδιά. Έτσι μαθαίνουν αυτούς τους ρόλους. Τί ακριβώς πρέπει να κάνει κάθε πατέρας, δεν χρειάζεται να τό σκεφτεί, να αποφασίσει, αλλά τό βρίσκει έτοιμο μέσα του. Δεν χρειάζεται να εξηγήσουμε στα παιδιά ότι ή δουλειά καί τά λεφτά είναι σπουδαία υπόθεση. Τό ξέρουν ότι ο πατέρας πού δουλεύει καί φέρνει τά λεφτά, είναι τό πιό σπουδαίο πρόσωπο μέσα στό σπίτι. Αυτή ή σπουδαιότητα είναι απαραίτητη να συνοδεύεται από σκληρότητα, ικανότητα για διεύθυνση του σπιτιού, εξουσία απέναντι στους άλλους, αυταρχικότητα, δύναμη. Αντίθετα, οι ταπεινοί του κόσμου (μέσα στό σπίτι ή γυναίκα καί τά παιδιά) πρέπει να ναι γεμάτοι γλυκύτητα, αγάπη, τρυφερότητα, καλωσύνη, υποταγή, να προσπαθούν να εξυπηρετούν τον πατέρα, πού δίνει ασφάλεια στό σπίτι, έδραιώνει τό νόμο καί τή τάξη, πού είναι ανίκανη να επιβάλει ή μητέρα. Ακόμα κι αν αυτόν τον φοβούνται καί τον μισούν, υπάρχει τό άλλο μισό, συμπλήρωμα τής εξουσίας, ή γυναίκα πού μέ τήν υπομονή καί τήν καλωσύνη εξισοροποιεί τήν κατάσταση. Έτσι ή εξουσία έμφανίζεται μέ δύο πρόσωπα. Η γλυκύτητα συνδυάζεται μέ τόν φόβο, για τό χειρότερο πού θα πάθουν, αν δεν υπακούσουν. Οι ρόλοι αυτοί είναι τό αποτέλεσμα μιās κοινωνικής κατάστασης. Υπάρχουν σ'όλες τίς κοινωνικές ομάδες καί άναπαράγονται συνεχώς στό σχολείο, στην εκκλησία, στό εργοστάσιο, στό νοσοκομείο, στην "ασφάλεια".

η οικονομική εξάρτηση — η εξουσία — η ηθική τής παραγωγικότητας

Τά παιδιά είναι πάντα οικονομικά εξαρτημένα. Έτσι μαθαίνουν να ναι ανελεύθερα. Για να αποκτήσουν μερικά πράγματα πού επιθυμούν πρέπει να ζητήσουν, να παρακαλέσουν, να χρησιμοποιήσουν τή γοητεία τους, να μάθουν τά κόλπα των μεγάλων. Αυτό επιδρά καί στην υπόλοιπη ζωή τους. Όταν θα είναι εργαζόμενοι πάλι θα πρέπει να ζητήσουν, να παρακαλέσουν για λεφτά, απ' τόν πατέρα-άφεντικό. Μερικές πενταροδεκάρες για κάτι πού τ'όχουν άφάνταστα ανάγκη.

Σ'αυτή τήν κοινωνία οι άνθρωποι είναι εξασφαλισμένοι όταν έχουν χρήματα. Πάντα όμως τά λεφτά τά κρατούν κάποιοι πού έχουν εξουσία, πού εξαρτάσαι απ'αυτούς, πού πρέπει να τ'άχεις μαζί τους καλά, να προσαρμόζεσαι στις θελήσεις τους. Διαφορετικά, όταν δεν είσαι "έν τάξει" τό χαρτζηλίκι κόβεται ή απωλύεσαι, όταν μεγαλώσεις καί δεν δέχεσαι να στερείσαι τά πάντα. Υποτάζουν καί θα ζήσεις. Αν σηκώσεις κεφάλι καμμιά σου επιθυμία δεν πρόκειται να γίνει πραγματικότητα.

Η προσαρμογή στις θελήσεις των άλλων, σημαίνει αποδοχή των κανόνων πού βάζουν αυτοί πού στέκονται ψηλά. Οι κανόνες αυτοί γίνονται μέ τόν καιρό δικοί μας, τούς αποδεχόμαστε, τούς ένστερνιζόμαστε, τούς έσωτερικεύουμε. Παύουμε απ'αυτή τή στιγμή καί μετά να κριτικάρουμε, να άμφισβητούμε τά δεδομένα. Βρίσκουμε ότι πάντα πρέπει να υπάρχουν άρχηγοί, προϊστάμενοι γονείς. Διαφορετικά, μόνοι μας δεν μπορούμε να τά καταφέρουμε. Η πίστη στην άνικανότητα καί στην άδυναμία μας βοηθά τό σύστημα να δουλεύει ρολόι. Αυτοί μπορούν να επιβάλουν τήν τάξη, έμεις τρογώμαστε, τσακωνώμαστε, δεν μπορούμε να τά βρούμε. Έτσι γίνεται εύκολα πιστευτό ότι δεν κρατάμε έμεις πού δουλεύουμε τό εργοστάσιο, αλλά οι άλλοι αποφασίζουν. Δική τους είναι ή δουλειά

Όλ'αυτά παίρνονται για δεδομένα στό μυαλό του παιδιού. Μ'αυτό τόν τρόπο γίνεται δεκτό ότι πρέπει να υπάρχουν εξουσιαστές καί εξουσιαζόμενοι, υποταγή καί εξουσία, προϊστάμενος καί υπάλληλοι, πατέρας καί παιδιά.

Μπορούμε λοιπόν νά γίνουμε μέλη τῆς Κοινωνίας, ἂν ἀφοῦ ἐνστερνιστοῦμε ὅλα αὐτά, γίνουμε ἄτομα αὐτοκαταπιεζόμενα καί λέμε κάθε τόσο στὸν ἑαυτό μας τί πρέπει καί τί δέν πρέπει νά κάνει. Ποιό εἶναι τὸ σωστό καί πῶς τὸ λάθος, ὅχι μὲ ἐλεύθερη βούληση, ἀλλὰ ἔχοντας στὸ νοῦ μας τὰ κοινωνικά πρότυπα. Τὸ πρῶτο θῦμα εἶναι ὁ ἑαυτός μας καί ἡ εὐτυχία μας. "Υστερα συνεχίζοντας νά μεγαλώνουμε θά μπορέσουμε νά κάνουμε καί τοὺς ἄλλους δυστυχισμένους.

ο γάμος

Ἡ μόνη νόμιμη μορφή γιὰ τὴν ἀναπαραγωγή τῆς ζωῆς καί γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τοῦ σεξουαλικοῦ ἔνστικτου εἶναι ὁ γάμος. "Ἀν καί θεωρητικά γιὰ τοὺς ἄντρες ὑπάρχει κι ἄλλη διέξοδος, ἡ πορνεία, ὅμως μόνο μέσα στὸ γάμο μπορεῖς νόμιμα νάχεις σεξουαλικές σχέσεις. Γιὰ τίς ἄλλες μορφές σχέσεων ὑπάρχει πάντα ἡ κοινωνικὴ κατακραυγή. "Ἔτσι ὁ γάμος, ἂν, καί κανεῖς δέν τὸ λέει καθαρά εἶναι ὑποχρεωτικός καί συνήθως ἰσόβιος.

Γι' αὐτὸ ἐκπαιδεύμαστε ἀπὸ μικρά παιδιὰ. Μέσα στὴν οἰκογένεια ἐπιβάλλεται σεξουαλική καταπίεση. Τὸ παιδί ἀπαγορεύεται ν' ἀγγίζει, τουλάχιστον φανερά, τίς γεννητικές του περιοχές, νά φιλᾷ τοὺς ἀνθρώπους στὸ στόμα. Ἀκόμα καί στὰ παιγνίδια πού παίζονται μὲ τοὺς γονεῖς, ξέρουν ὅτι μερικές περιοχές εἶναι ἀπόλυτα ἀπαγορευμένες. "Ἔτσι ἡ εὐχαρίστηση συνδέεται μὲ τὸ παράνομο, τὸ κρυφὸ. "Ὅταν ἐκπαιδεύουμε ν' ἀπωθοῦμε τὰ ἔνστικτά μας καί τίς παρορμήσεις μας, ὅταν καταφέρουμε νά ἐλέγχουμε τίς ἀντιδράσεις μας, ὅταν πιά ἡ ἀστυνόμευση τοῦ ἑαυτοῦ μας ἔχει συντελεστεῖ, ὅταν ἡ ἀποξένωση ἔχει ἐσωτερικευτεῖ, ὅταν ἔχουμε ἀποδεχτεῖ τοὺς κανόνες πού βάζει ἡ ταξικὴ κοινωνία, τότε εἶναι εὐκόλο καί ὁ γάμος νά γίνει ἰσόβιος.

Κάθε φορά πού ἀπὸ τὰ βάθη τῆς συνείδησής μας θ' ἀντιδράσουμε, θάρθει ἡ "ψυχρὴ λογικὴ" νά μᾶς πεῖ ὅτι αὐτὰ εἶναι τρελλὰ πράγματα, ἔξω ἀπὸ κάθε λογικὴ, πού στὴν οὐσία σημαίνει, ἔξω ἀπὸ τίς ἰδέες πού κυριαρχοῦν. Τίς περισσότερες φορές ὅμως οὔτε καν τὸ σκεπτόμαστε.

Αὐτόματα ἡ σκέψη ἀποδιώχνεται, ἀπωθεῖται. Τότε τὸ μόνο πού μᾶς μένει εἶναι ὁ χώρος τῆς φαντασίας. Γιὰ τίς γυναῖκες τὰ σινερομάντζα καί τὰ σήριαλ τῆς τηλεόρασης, τὸ ποδόσφαιρο καί τὸ καφενεῖο γιὰ τοὺς ἄντρες. Σ' αὐτὰ ἐκτονώνονται οἱ ἀντιδράσεις τῆς δυστυχισμένης καί μίζερης ζωῆς μας. Στὸ τέλος-τέλος μπορεῖς νά σβῆσεις τὸ φῶς καί νά φανταστεῖς ὅτι κάνεις ἔρωτα μὲ τὸν Μάρλον-Μπράντο ἢ τὴν Μαίριλυν Μονρόε. Εἶναι κι αὐτὸ ἀπόδειξη μιᾶς κάποιας ψυχικῆς ἀντίδρασης.

"Ἔτσι, γινόμαστε παθητικοί, διστακτικοί, φοβισμένοι ἀνελεύθεροι, ὕπουλοι, ὑποταγμένοι, εὐκόλα θῦματα τῆς κάθε ἐξουσίας κι ἐπιρροῆς, χωρὶς θάρρος καί ἐπίγνωση τοῦ τί γίνεται μέσα μας, χωρὶς κινητικότητα-παρὰ μόνο ἐπιφανειακὴ- ἄκαμπτοι, κουτοί, πεισματάρηδες, μὲ "δικές" μας ἰδέες ἀντικοινωνικοὶ καί "κοινωνικότατοι" ταυτόχρονα.

Στὸ νά ἐκπαιδεύουμε κατάλληλα καί νά γίνουμε ἔτοιμοι γιὰ γάμο συμβάλλει ἀφάνταστα, τὸ αἶσθημα πού ἔχουμε γιὰ νομιμοποίηση τῶν σχέσεών μας. Ἡ παρανομία μᾶς δημιουργεῖ προβλήματα. Συνήθως δέν ξέρουμε τὸ γιατί. Τὸ σίγουρο ὅμως εἶναι πῶς ἔχουν ἄμεση σχέση μὲ τὴν ἀστυνόμευση τοῦ ἑαυτοῦ μας καί τὴν ἀποδοχή τῶν δομῶν τῆς κοινωνίας πού ζοῦμε. "Ἔτσι γινόμαστε δυνάμεις καταστολῆς ἐμεῖς οἱ ἴδιοι στὴν εὐτυχία τῆ δικῆς μας καί τῶν ἄλλων, πού σχετίζονται μὲ μᾶς. Μ' αὐτὸ τὸ σκεπτικὸ ξεκινώντας, ὅση ἀγάπη κι ἂν ὑπάρχει, ὅση τρυφερότητα κι ἐπιθυμία γιὰ σχέσεις, ὁ γάμος παραμένει μιὰ κοινωνικὴ καί συναισθηματικὴ διασφάλιση μὲ βάσεις καθαρά οἰκονομικές.

Οἱ οἰκονομικὲς βάσεις καί ἡ ἀντιμετώπιση, μπορεῖ νά διαφέρουν ἀπὸ ἄτομο σὲ ἄτομο, μπορεῖ νά καλύπτονται ἀπὸ τὸ πέπλο τῆς ἀγάπης ἢ τῆς ἐπιθυμίας, εἶναι ὅμως πάντα φανερές. Τίς περισσότερες φορές ἀποδεχόμαστε τὸν καταμερισμὸ τῆς ἐργασίας (ἀποτέλεσμα τῆς κοινωνικῆς δομῆς) ἀνάμεσα στοὺς ἄντρες καί τίς γυναῖκες. Ὁ καταμερισμὸς αὐτός δέν γίνεται σύμφωνα μὲ τίς προσωπικὲς ἀνάγκες τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας, ἀλλὰ μὲ τὴν καπιταλιστικὴ λογικὴ, πού καθορίζει σάν πῶς σπου-

δαίο πράγμα τὰ χρήματα. "Ετσι τὸ βρίσκουν φυσικό -ἀκόμα καὶ προοδευτικοὶ ἄνθρωποι- νὰ μένουν οἱ γυναῖκες στὸ σπίτι νὰ μεγαλώνουν τὰ παιδιά, ἐπειδὴ βγάζουν λιγώτερα χρήματα ἀπ' τοὺς ἄντρες, ἐξ αἰτίας τῆς κοινωνικῆς θέσης. Χωρὶς νὰ ἐξετάζουν ἂν πραγματικά θὰ τοὺς ἄρесе κάτι τέτοιο. Ἀντίστοιχα οἱ ἄντρες πρέπει νὰ δουλεύουν πραγματικά σκληρὰ γιὰ νὰ μποροῦν νὰ τὰ φέρουν βόλτα. Ὅμως κι ὅταν ἡ γυναῖκα δουλεύει, ἀκόμα κι ὅταν βγάζει περισσότερα λεφτά ἀπ' τὸν ἄντρα, ὁ ρόλος της εἶναι νᾶναι καλὴ σύζυγος καὶ μάνα. Στούς περισσότερους γάμους, τὰ προβλήματα αὐτὰ δὲν μπαίνουν κἂν γιὰ συζήτηση, θεωροῦνται δεδομένα ἀπ' τὴν ἀρχή.

Θὰ μπορούσαμε νὰ συγκρίνουμε τὴ δέσμευση πού ἔχουν τὰ ἄτομα μὲ τὸ γάμο, μὲ τὴ σύμβαση ἐργασίας πού ὑπογράφουν οἱ ἐργαζόμενοι. Οἱ ἐργοδότες ὑποστηρίζουν ὅτι αὐτὴ γίνεται θεληματικά μὲ τὴ σύμφωνη γνώμη τῶν ἐργαζομένων. Ξεχνᾷ ὅμως νὰ ποῦν ὅτι αὐτοὶ πού ὑπογράφουν δὲν βρίσκονται σὲ ἰσότιμη βάση καὶ τὸ νὰ λένε ὅτι αὐτό γίνεται ἐθελοντικά καὶ ἐλεύθερα, ὅταν οἱ ἄλλοι δρόμοι εἶναι κλεισμένοι ἢ ἀπροσπέλαστοι, αὐτὸ καταντᾷ φαρμακισμός. "Ετσι καὶ στὸ γάμο, κανεὶς ἀπὸ τοὺς δύο δὲν διάλεξε τὸ ρόλο του, ἀλλὰ αὐτὸς ἔχει ἐπιβληθεῖ κοινωνικά καὶ στὰ δύο ἄτομα. Κι ὅμως συνεχῶς λέμε ὅτι ἀποφάσισαν μόνοι τους καὶ ἐλεύθερα διάλεξαν νὰ παντρευτοῦν καὶ ν' ἀναλάβουν τίς συγκεκριμένες δεσμεύσεις.

γιατί παντρευομαστε ;

Τελικά μπαίνει ἀνοικτὰ τὸ ἐρώτημα γιατί ἡ ἄνθρωποι παντρεύονται. "Αν δεχτοῦμε δηλαδὴ ὅτι ὑπάρχει κάποια ἐλεύθερη βούληση στὴν ἀπόφασή μας, μιά καὶ ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ μὲ ἐλάχιστες παραλλαγές (μὲ παπὰ ἢ ὄχι) συνεχίζουν οἱ ἄνθρωποι νὰ μένουν ζευγαρωμένοι. Πολλές φορές ἂν καὶ φτάνουν σ' ἀδιέξοδο στὴ σχέση τους -πού σήμερα ὑπάρχει κάποια δυνατότητα νὰ καταλήξει στὸ χωρισμό- ἀκόμα καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐμπειρία, ἐξακολουθοῦν νὰ τὴν ἀπολαμβάνουν. Φαίνεται πὼς ὁ θεσμός τοῦ γάμου καλύπτει κάποιες ἀνθρώπινες ἀνάγκες, οἰκονομικές, συναισθηματικές καὶ σεξουαλικές.

Ὁ γάμος εἶναι ἓνα καταφύγιο γιὰ τὴ σεξουαλικὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων. "Αν καὶ τὸ περιβάλλον τοῦ σπιτιοῦ εἶναι ἐχθρικό πρὸς κάθε μορφῆς σεξουαλικὴ δραστηριότητα, εἶναι παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ συζυγικὴ κλίση ἡ μόνη κοινωνικά ἀποδεκτὴ. Στὸ συναισθηματικό τομέα, ἂν καὶ ἡ μοναξιά τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία τραγικὴ, ἀκριβῶς ἐπειδὴ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸ κύκλωμα τῆς ἐμπορευματικῆς παραγωγῆς ἐκεῖ ὑπάρχει περισσότερη ἀνθρωπιά, σὲ σχέση μὲ τὴν ὑπόλοιπη κοινωνία. Ἐκεῖ τουλάχιστον γνωρίζομαστε κάπως περισσότερο, μπορούμε νὰ δώσουμε καὶ νὰ πάρουμε -μὲ λιγότερη ὑστεροβουλία- νὰ νιώσουμε ἀνθρώπινα καὶ στιγμές-στιγμές εὐτυχισμένα. Ἀπὸ τίς συνεχεῖς δεσμεύσεις, τὸν ἀνταγωνισμό, τὸ ἄγχος, τὸ ἀπόρρωπο καὶ τὴν παντελῆ ἀνελευθερία, πού ὑπάρχει μέσα στὴν κοινωνία, βρίσκουμε μέσα στὴν οἰκογένεια μιά νόθα καὶ εὐνουχισμένη, ἀνθρώπινη ὅμως σχέση.

Ἐξ ἄλλου ὑπάρχει μιά πραγματικὴ βολὴ καὶ γιὰ τοὺς δύο. Γιὰ τὴ γυναῖκα εἶναι σχεδὸν πάντα προτιμότερο (ἀφοῦ ἔχει ἀποδεχτεῖ τὸ ρόλο της) οἱ δουλειές τοῦ σπιτιοῦ, ἀπὸ τὴν ἀ-λοτριωμένη ἐργασία. Γιὰ τὸν ἄντρα ἡ ἄσση, πού μπορεῖ κι αὐτὸς νὰ εἶναι κάποιος, νὰ τὸν σέβονται καὶ νὰ τὸν παραδέχονται, νὰ μὴν ἔχει τὸν προϋστάμενο, τὸ ἀφεντικό πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι του, ἀλλὰ νὰ εἶναι ὁ ἴδιος ἀφεντικό.

Στὴν πραγματικότητα μέσα στὴν οἰκογένεια ἀντικατοπτρίζονται σὲ μικρογραφία οἱ ἄδικες, ἐκμεταλλευτικὲς καὶ καταπιεστικὲς σχέσεις τῆς ἀστικῆς κοινωνίας. Εἶναι ἄδικες γιατί δὲν ἐξυπηρετοῦν τίς πραγματικὲς ἀνάγκες τῶν μελῶν της. Εἶναι ἐκμεταλλευτικὲς γιατί ἀπ' τὴν ἐργασία τῶν γονιῶν καὶ τῶν παιδιῶν-ἀπλήρωτη γιὰ τοὺς γονεῖς καὶ τὰ παιδιά- παράγεται ἓνα κέρδος πού τὸ ἰδιοποιοῦνται ἄλλοι. Εἶναι καταπιεστικὲς μιά καὶ ὁποιος ἔχει συνήθως λεφτά, ἀσκεῖ ἐξουσία ἀπέναντι στοὺς ἄλλους.

η αγάπη

Αυτό που οι άνθρωποι ονομάζουν αγάπη οικογενειακή δεν είναι τίποτ' άλλο από μια προσκόληση, μιά δέσμευση οικονομική και συναισθηματική των μελών της οικογένειας. 'Ακόμα οι σεξουαλικές ανάγκες των ανθρώπων είναι ανακατωμένες με κοινωνικά και οικονομικά στοιχεία, που είναι πολύ δύσκολο να τα ξεδιαλύνεις.

μητρική

Έτσι κι η μητρότητα, δέ σημαίνει μόνο να γεννήσεις κάποιο παιδί και να το θηλάσεις, αλλά και να το αναθρέψεις, να το μορφώσεις, να ξεοδευτείς γι αυτό. Αυτό το ξόδεμα (ύλικό και συναισθηματικό) περιβάλλεται με μιά ιδεολογία. 'Η κάθε πατριαρχική κοινωνία εξυμνεί τη μάνα-θυσία. Οι ποιητές της αφιερώνουν ποιήματα, υπάρχει γι' αυτήν μιά μέρα του χρόνου, της πηγαίνουν λουλούδια, τη λατρεύουν. Στή πράξη όμως τα πράγματα είναι τελείως διαφορετικά. Μπορούμε να πούμε ότι νομικά την κακομεταχειρίζονται. Καμιά πρόνοια γι' αυτήν απλή μάνα-νοικοκυρά. 'Ακόμα κι όταν είναι εργαζόμενη (όποτε μόνο τότε τη θυμούνται) νομικά σχεδόν τίποτα γι' αυτό το θέμα. 'Η υπάλληλος κι η εργάτρια-μάνες κι αυτές- κάνουν ό,τι καταλαβαίνουν.

Σήμερα τίς μάνες δεν τίς χρειάζονται τόσο για να γεννούν "τροφή για τα κανόνια" αλλά πολύ περισσότερο για να βοηθούν στη διατήρηση κι αναπαραγωγή του συστήματος.

Έτσι από μικρές μας μαθαίνουνε το ρόλο της μάνας. Πιστεύουμε ότι μάνα πάει να πεϊ θυσίες για την ίδια, και αστυφύλακας για τον άντρα και τα παιδιά. Κι όλα αυτά με αντίλλαγμα την ευτυχία μας.

Απωθοῦμε τίς σεξουαλικές μας απαιτήσεις στο υποσυνείδητο, καλύπτοντάς τες με την γενετική πράξη. Τα παιδιά απορροφούν όλες τίς ψυχικές ενέργειές μας. Οι επιτυχίες τους, γίνονται παρηγοριά για την άχαρη ζωή μας.

'Η απώθηση των επιθυμιών, ή μιζέρια, ξεσπᾶ σ' άλλα σημεῖα, βγαίνει απ' άλλα κανάλια. 'Η σύγκρουση είναι ανα-

πόφευκτη. Αυτή την πληρώνει -όχι το κοινωνικό σύστημα, -αλλά εμείς, ο άντρας και τα παιδιά.

'Η ψυχρότητα είναι το πιο άμεσο αποτέλεσμα της καταπίεσης.

'Η αγάπη της μάνας για τα παιδιά γίνεται υποχρέωση, θυσία, καθήκον, ανάγκη.

Μας μαθαίνουν ότι:

'Υπάρχουν καλές μάνες, αυτές που θυσιάζονται για τα παιδιά τους και την οικογένεια και μάνες κακές που δεν φροντίζουν για τους άλλους. 'Η μάνα δεν υπάρχει για τον εαυτό της. Τα παιδιά κι ο άντρας απαιτούν απ' αυτήν να τᾶχει όλα έτοιμα κι εκείνη θά πρέπει να βρίσκεται πάντα στο πόδι να τους εξυπηρετεί. Είναι φυσικό να μην άρρωσταίνει ποτέ, ή να την "περνᾶ στο πόδι". 'Εκείνη πρέπει να τα βολεύει πάντα. Να φᾶει ή οικογένεια, να υπάρχει χώρος να διαβάσουν τα παιδιά, να υποδεχτεί τους φίλους και να βγει άσπροπρόσωπη και μαζί της όλοι οι άλλοι. Καλή μάνα, θά πεϊ καλή νοικοκυρά.

Τό δόσιμο όμως αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να ζητᾶμε από τους άλλους, να κάνουν ό,τι αυτή θεωρεῖ σωστό. Έτσι κλεισμένες στους 4 τοίχους του σπιτιού ό όρίζοντάς μας στενεύει, κοιτᾶμε στά μάτια μ' άγωνία όσους μπαίνουν στο σπίτι. Μην και κάνουν κακό στους "δικούς μας" Οι παρέες του άντρα και των παιδιών γίνεται προσπάθεια να περιοριστούν.

Μας φτιάχνουν έτσι. Κάθε μέρα μπορεί να παραπονιόμαστε πολλές φορές να τα βροντᾶμε κάτω και να φεύγουμε, όμως ξαναγυρνᾶμε. Δεν έχουμε πολλά περιθώρια. 'Η μάλλον μόνο ένα: να γίνουμε μάνες. Τό ρόλο τόν έχουμε έσωτερικεύσει. 'Αν δεν είχαμε τα παιδιά πόσα θά κάναμε. Αρχίζουμε να όνειρευόμαστε, άφοῦ έχουμε ξεσπάσει με τους καυγάδες. Στο βάθος είμαστε αδύναμες, γι' αυτό φωνάζουμε. Τό νᾶσαι μάνα δεν είναι μιά έκλογή που την έκανες έσύ, δεν τό διάλεξες, ήταν ένας κοινωνικά καθορισμένος ρόλος. Έχουμε όμως τόσα συμπλέγματα ένοχής. Δεν είμαστε καλές μάνες. Δέ θυσιάζόμαστε άρκετά. Τό πρότυπο της πατριαρχικής κοινωνίας μας άκολουθεῖ. Τους συμφέρει πραγματικά να μή ζοῦμε και να μην υπάρχουμε σαν άνθρωποι. 'Όμως τί μπορούμε να κάνουμε ; 'Αν δεν υπάρχει κανείς για να φροντίσει τό μωρό μας, θά πρέπει να υπάρχει ή

δική μας αγκαλιά για να χωρέσει να κλάψει μέσα. "Αν οι βρύσες στά σπίτια γίναν μόνο για τους μεγάλους -θα πρέπει να δώσει κάποιος στο παιδί που διψάει, νερό. "Αν τά σχολεία είναι άνίκανα για να μάθουν στά παιδιά γράμματα, έμεϊς χρειαζόμαστε για να τά βοηθήσουμε.

Τό παιδί όμως έξαρτημένο απ'τή μάνα όλκληρωτικά, για να μπορέσει να ζήσει, χάνει τή δυνατότητα να όλκληρώσει τή δική του θεώρηση του κόσμου, να δοκιμάσει τίς δικές του έμπειρίες και τίς δυνατότητες του.

Κι εκείνη κοινωνικά απομονωμένη προσκολλάται σ'αυτό, έμποδίζοντας τό να κερδίσει τήν προσωπικότητά του, τόν έαυτό του. Στήν ουσία τό εύνουχίζει. Χρειάζεται πραγματικά μεγάλη αγάπη για κάποιον τόσο δυστυχισμένο -σάν τίς μάνες- για να βοηθήσει τό παιδί, ν'άνεξα-τοποιηθεϊ και ν'απομακρυνθεϊ απ'αυτήν και μάλιστα να έπιθυμεϊ τήν απομάκρυνσή του.

"Ομως είναι ή μόνη διέξοδος, άλλιώς φτιάχνονται οί άνθρωποι για να έπιτυγχάνονται οί σκοποί τής κοινωνικής μηχανής και όχι για ν'άναπτυχθοϋν άνθρωπινα.

πατρική

"Ο πατέρας είναι τό σεβαστό πρόσωπο μέσα στην οικογένεια. "Η αυθεντία, ή έμπερία τής ζωής συμπηκνωμένη για τά παιδιά. Τά παιδιά στην πραγματικότητα δέν τόν αγαποϋν, τόν φοβοϋνται. "Ετσι ποτέ δέν θάναι ελεύθερα στή ζωή τους. Πάντα θά χρειάζονται κάποια αυθεντία για να τά χειραγωγή. Αυτή πρέπει να τή φτιάξουν έξω απ' τ'άνθρωπινα μέτρα. "Ο πατέρας δέν θέλει αγάπη, θέλει ύπακοή, ύποταγή. "Ασκώντας έξουσία άπέναντι στά παιδιά του νομίζει πώς δίνει σ'αυτά ασφάλεια, κάτι πούναι γενικά αποδεκτό από τήν κοινωνία. Παρέχοντας ασφάλεια, αϊσθάνεται ό ίδιος δυνατός, κρύβοντας τό πραγματικό του πρόσωπο, τήν πραγματική του αδυναμία, τόν έαυτό του άρα και τήν αγάπη του για τά παιδιά και τή γυναίκα.

"Ο πατέρας προστατεύει τήν οικογένεια όταν χρειάζεται κάποιος να προστατεύουν ή να κάνουν τ'άφεντικά αυτό διαπερνά και τίς προσωπικές σχέσεις τους. "Η προστασία για τους προστατευόμενους λειτουργεί σαν

φιλανθρωπία. Μίσος γι'αυτόν που δίνει για να φαίνεται γεναιόδωρος. "Η αυτονομία που σιγά-σιγά χάνεται μέσα στην πολύχρονη σχέση, κάνει τά άτομα λιγότερο έλκυστικά, άτομα στερημένα και αδύναμα, που μόνο σ'όσους έχουν σαδιστικές προθέσεις μπορούν ν'άρέσουν και τό μόνο που γίνεται τελικά είναι οί άμοιβαίες κατηγορίες, "Ομως από ποιόν και γιατί προστατεύει τήν οικογένεια; Γιατί χρειάζεται να υπάρχουν κάποιος που μάς τρέψουν και κάποιος που τρέφουμε; "Ο άνθρωπος μόχθος, χιλιάδες χρόνια τώρα, έχει συσσωρεύσει αγαθά για όλους, που είναι αρκετά για να ζήσουμε, αν καταργηθοϋν οί προστάτες (ή αν άρνηθοϋν να παίζουν αυτό τό ρόλο) και τ'άφεντικά (αν άρνηθοϋμε να ύποτασσόμαστε σ'αυτά).

συζυγική

"Η ανάγκη των ανθρώπων για έπαφή και συσπείρωση γεννά τίς σημερινές οικογένειες, που καταλήγουν να είναι ομάδες ανθρώπων χωρίς ουσιαστική έπαφή μεταξύ τους, χωρίς αγάπη, αλλά μέ μια συναισθηματική δέσμευση του ενός στον άλλο, που κολλάει, χωρίς αγάπη στό σύντροφό του, άνίκανοι κι οί δυό να διαλύσουν τό δεσμό που δέν τους καλύπτει πιά, μιά και φοβοϋνται να ζήσουν μόνοι, φοβοϋνται πώς δέν θά βροϋν εύκολα άλλο σύντροφο, έπειδή έχουν από τήν οικογένειά τους αυτή τήν έλλειψη ασφάλειας, που συνήθως πηγάζει από τό δεσμό που είχαν όταν ήταν παιδιά μέ τόν πατέρα.

Τό γεγονός ότι οί άνθρωποι δέν αϊσθάνονται όλκληρωμένα χωρίς κάποιον άλλο, είναι κι αυτό κάτι που πηγάζει μέσα απ'τήν ανατροφή μας στις πυρηνικές οικογένειες. Κάθε μέλος τής οικογένειας χρειάζεται να θυσιάσει, να θυσιάσει τόν ίδιο του τόν έαυτό, για να ύπάρξει. Μιά που ανατροφή σημαίνει να γίνει κάποιος ύπάκουος, ξένος απ'τίς δικές του έμπειρίες, άντικείμενο των άλλων, για όσα κάνει και σκέφτεται, μέχρι να καταλήξει όριστικά να μην σκέφτεται καθόλου πάνω στην κατάσταση του και τή θέση του, βάζοντας στό ύποσυνείδητο τίς δικές του έπιθυμίες και θελήσεις.

Τά καθήκοντα καί οί ρόλοι πού ἀναλαμβάνει νά παίξει τό νέο ζευγάρι εἶναι κοινωνικά καθορισμένα. Κανείς δέν μπορεί νά δραπετεύσει ἀπ'αὐτά. Εἶναι ὑποχρεωμένοι νά μεγαλώσουν τά παιδιά κι ἔτσι κάθε χαρά πού θά πήγαζε ἀπό τή σχέση μ'ένα νέο ἄνθρωπο πού γιά πρώτη φορά βλέπει τόν κόσμο μέ τά δικά του μάτια, γίνεται καθήκον. Ἡ χαρά μετατρέπεται σέ θυσία. Τά παιδιά πάλι, μή μπορώντας νά ζήσουν ἐλεύθερα τίς δικές τους ἐμπειρίες, ἐνστερνίζονται τίς ἀπόψεις τῶν γονιῶν καί γίνονται τό εἶδος τοῦ γιου ἢ τῆς κόρης, πού οἱ γονεῖς θέλουν, μιά καί ἔχουν ἀφάνταστη ἀνάγκη νά γίνουν ἀποδεκτά, ἀπό τόν κοινωνικό τους περίγυρο. Ἀκόμα καί στίς περιπτώσεις πού ἐξεγείρονται, γεμάτα συμπλέγματα ἐνοχῆς, γιά τό κακό πού κἀναν στούς γονεῖς τους, ἀνύμπορα ξαναγυρίζουν πίσω στό σπίτι, ἢ φτιάχνοντας ἕνα καινούργιο, ἀναπαράγουν ὅσα ἔχουν ἐσωτερικεύσει στή διάρκεια τῆς παιδικῆς τους ἡλικίας.

Κι ἔτσι οἱ ἄνθρωποι μαθαίνουν ἀπό μικροί νά μισοῦν τόν ἑαυτό τους, εὐνουχίζονται, γίνονται ἀνίκανοι γιά προσφορά, μεταβάλλουν τήν ἀγάπη σέ ἐμπόρευμα, σέ ἀνταλλάξιμο εἶδος, πού προσφέρεται ἀνάλογα μέ τήν ἀσφάλεια πού παρέχεται δηλ. τά χρήματα.

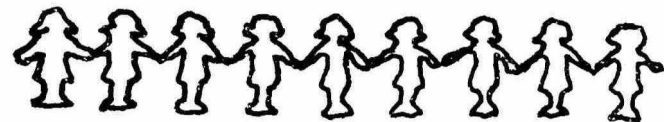
.. ..

Ἄν δέν ἀγαπήσεις ὁλότελα τόν ἑαυτό σου, δέν μπορεί ν' ἀγαπήσεις κανέναν ἄλλο. Δέν μπορείς νά τοῦ δώσεις τή δυνατότητα ν' ἀγαπήσει κι αὐτός ἀρκετά τόν ἑαυτό του, πράγμα πού θά βοηθοῦσε μιά σχέση ν' ἀναπτυχθεῖ καί νά ὁλοκληρωθεῖ. Χρειάζεται ν' ἀποδεχτεῖς καί νά καταλάβεις τόν ἑαυτό σου, γιά νά μπορέσεις ν' ἀποδεχτεῖς καί τοὺς ἄλλους κι ἔτσι νά γίνει τό πρῶτο βῆμα γιά μιά ἀλλαγὴ. Διαφορετικά μένει μόνο ἡ ἀπώθηση, ἡ καταστολή, οἱ ἐνοχές, ἡ ἀβεβαιότητα πού βιώνεται σάν ἀσφάλεια, ἡ δυστυχία καί τέλος ἡ ἐξάσκηση τῆς ἐξουσίας. Στίς ἀνισότημες σχέσεις δέν μπορεί ν' ἀναπτυχθεῖ ἀγάπη. Ἀγάπη εἶναι ἡ ἔνωση μέ κάποιον ἢ μέ κάτι ἔξω ἀπ'τό ἄτομο, μέ τόν ὅρο ὅτι διατηρεῖ τή μοναδικότητα καί τήν ἀκεραιότητα τοῦ δικοῦ του ἑαυτοῦ. Εἶναι μιά ἐμπειρία συμμετοχῆς κι ἐπικοινωνίας. Ἄν ἀγαπᾷς ἕνα πρόσωπο καί

κανέναν ἄλλο, ἂν ἡ ἀγάπη αὐτή σέ ἀποξενώνει ἀπ'τούς ἄλλους ἄνθρώπους, τότε μπορεί νά εἶσαι προσηλωμένος καί δεσμευμένος μ'αὐτό τό πρόσωπο, ἀλλά παρ'ὅλα αὐτά δέν τό ἀγαπᾷς. Ἡ ἀγάπη κάνει τοὺς ἄνθρώπους πιό ἀνεξάρτητους, γιὰτί αἰσθάνονται πιό δυνατοί, γιὰτί εἶναι εὐτυχισμένοι. Εἶναι ἀκριβῶς τό ἀντίθετο ἀπ'ὅ, τι εἶναι κοινωνικά ἀποδεκτό. Εἶναι μιά πραγματική ἐλευθερία. Στό τέλος τέλος εἶναι τό ξεπέραςμα τοῦ ἑαυτοῦ μας, τοῦ ἐγωῖσμοῦ, τοῦ ἀτομισμοῦ, τῶν στενῶν ὁρίων τῆς οἰκογένειας, τοῦ ἀνταγωνισμοῦ πού ἐπιβάλλει ἡ ἐμπορευματική παραγωγή.

Ἴσως θάπρεπε νά πάψουμε νά βλέπουμε τόν ἑαυτό μας σάν κέντρο τοῦ κόσμου, νά δοῦμε μέσα ἀπ'τά μάτια τῶν ἄλλων, νά ἐνωθοῦμε μέ τοὺς ἄλλους ἄνθρώπους, νά τοὺς καταλάβουμε, νά καταλάβουμε τόν κόσμο γιά νά μπορέσουμε νά τόν ἀλλάξουμε. Ν' ἀγαπήσουμε τόν κόσμο, νά γίνουμε κοινωνικά ἄτομα, πολῖτες μέ τήν πλατιά σημασία τοῦ ὅρου. Νά πάψουμε νά ἰδιοτεύουμε, νά κοιτάμε τά μικροσυμφέροντά μας, ν' ἀκούσουμε τοὺς ἄλλους, νά αἰσθανθοῦμε τίς δικές τους λύπες, νά ξεφύγουμε ἀπό τά συναισθήματα τῆς ἰδιοκτησίας καί τῆς κατάκτησης.

Ν' ἀπορρίψουμε τίς ἀστικές ἀξίες. Νά γίνουμε ἀνθρώπινοι. Νά μποροῦμε νά δίνουμε χωρίς νά ἀπαιτοῦμε ἀνταπόδοση. Νά μὴν δεχόμαστε νά μᾶς ἐξουσιάζουν. Νά μὴν καταδεχόμαστε νά ἐξουσιάζουμε. Νά αἰσθανθοῦμε δυνατόι καί μόνοι, ὅχι προσκολλημένοι, ἀλλά ὁλοκληρωμένοι. Ὅχι ἀνεξάρτητοι, ἀλλά δεσμευμένοι μ'αὐτά πού βοηθοῦν καί μᾶς καί τοὺς ἄλλους νά ζήσουμε εὐτυχισμένοι.

σκεψείς για την οικογένεια στην Ελλάδα

Τούς τελευταίους δύο αιώνες ή ανθρωπότητα έζησε κοσμογονικές αλλαγές. Ο τρόπος πού ζούμε, πού δουλεύουμε, πού σκεφτόμαστε, πού αισθανόμαστε και πού συνυπάρχουμε μέ τούς άλλους, άλλαξε ριζικά στη βιομηχανική εποχή.

Μεγάλη επίδραση δέχτηκε και ό θεσμός της οικογένειας. Στα πρώτα στάδια της καπιταλιστικής ανάπτυξης, ή οικογένεια, πού ήταν και ουσιαστική παραγωγική μονάδα θεωρήθηκε και ήταν τό πρωταρχικό κύτταρο, ή βάση και τό πρότυπο της καπιταλιστικής κοινωνίας.

Μέ την εξέλιξη του καπιταλισμού ή οικογένεια διαφοροποιήθηκε και άρχισε νά κλονίζεται.

Ας κάνουμε μιά προσπάθεια νά δοῦμε πώς περίπου εξελίχθηκε και διαμορφώθηκε στην Ελλάδα ή οικογένεια. Για τή δική μας γενιά, ίσως και για παλιότερες ή οικογένεια εκτός απ'όλα τ'άλλα είναι και ένας μῦθος. Η οικογένεια μέ κεφαλαίο δίπλα στην πατρίδα και τή θρησκεία είναι τό βασικό τρίπτυχο στό Πάνθεο των αξιών του έλληνοχριστιανικού μας πολιτισμού. Οί λέξεις μάνα οικογενειάρχης, σπίτι είναι απ'τίς πιο εύηπόληπτες, σέ αντίθεση μέ τίς λέξεις άκληρος, έργνης ή γεροντοκόρη. Δίπλα στην Παναγίτσα μέ τό Χριστούλη υπάρχει ή φωτογραφία του Βασιλιά μέ τή Βασίλισσα κι από κάτω ή νυφιάτικη φωτογραφία του ζευγαριού.

Φαίνεται όμως γενικά πώς ή κυρίαρχη τάξη δέν ήταν ικανοποιημένη απ'τή διαμόρφωση και τό κύρος του θεσμού μέσα στην ελληνική κοινωνία.

Πότε όμως άρχισε αυτό τό ρήγμα; Η δέν υπήρχε ποτέ αυτή ή ιδανική σφιχτοδεμένη ελληνική οικογένεια;

Μέχρι τό Β' Παγκόσμιο πόλεμο ή πλειοψηφία της ελληνικής κοινωνίας αποτελείται από αγροτικές οικογένειες.

Η άστική ιδεολογία και έδω έχρι προβάλλει, και σέ κείνη τήν εποχή τό πρότυπο της εύτυχισμένης μεγάλης πατριαρχικής οικογένειας μέ τό μεγάλο άρχοντικό χωριάτοσπιτο, μέ τό τζάκι, τά προικιά, τά ύφαντά, τίς αποθήκες μέ τά τρόφιμα, τά χωράφια και τά άμέτρητα γιδο-

πρόβατα. Οί γυιοί των τσελινγκάδων και οί δμορφες βοσκοποῦλες έρωτεύονται φλογερά, παντρεύονται και ή εϊδυλιακή ζωή συνεχίζεται.

Όποσδήποτε προνομιοῦχες τέτοιες οικογένειες υπήρχαν άφου άλλωστε ή άστικοποίηση της ελληνικής κοινωνίας είναι άρκετά πρόσφατη σχετικά μέ τίς χώρες της Δύσης. Οί περισσότεροι όμως από τούς νεώτερους έχουμε έμπειρία από μιά αγροτική οικογένεια καθαρά πατριαρχική πάλι, πού ύποφέρει όμως από άπερίγραπτη φτώχεια. Η έπιβίωση βασίζεται στη γεωργία και τήν κτηνοτροφία, πού γίνονται μέ έντελώς πρωτόγονο τρόπο και εξασφαλίζουν μόνο τήν συντήρηση στη ζωή. Τό ελληνικό κράτος από τήν ίδρυσή του είναι προτεκτοράτο του εύρωπαϊκού αναπτυσσόμενου καπιταλισμού. Μέσα σ'αυτή, τήν οικογένεια μπορούμε νά δοῦμε τά εξής βασικά χαρακτηριστικά:

Πολλά μέλη μέ συγκεκριμένους ρόλους τό καθένα και μέ άπαραίτητη τήν παραγωγική συνεισφορά. Η "αξιάδα" είναι ή μεγαλύτερη άρετή και για τόν άντρα και για τήν γυναίκα. Οί γυναίκες διαλέγονται κυρίως μ'αυτό τό κριτήριο. Η γυναίκα δέν είναι για τόν άντρα της παντρεύεται όλόκληρη τήν οικογένεια. Η προσωπική, ιδιαίτερη σχέση μέ τόν άντρα της είναι ή ύποχρέωσή τους νά κάνουν γερά κι άξια παιδιά για τό χωράφι και τό κοπάδι της οικογένειας. Καλότυχη αυτή πού κάνει άγόρια πού θά μεγαλώσουν τά κτήματα μέ τήν προίκα πού θά πάρουν. Τά κορίτσια αντίθετα είναι άπώλεια και

συμφορά.Γιά νά γίνουν αποδεκτά πρέπει νά δείξουν όλοκληρωτική ύποταγή καί νά κάνουν διπλό μόχθο. Όλες οί δουλειές μέσα στό σπίτι είναι δικές τους, γιατί έχουν σάν σκοπό νά ξεκουράσουν τόν άντρα. Ή ιεραρχική όργάνωση τής κοινωνίας δίνει πολύ περισσότερα πλεονεκτήματα στόν άντρα,στους ήλικιωμένους καί τούς προεστούς.

Μέσα σ'αυτή τήν πατριαρχική οίκογένεια μπορούμε νά ξεχωρίσουμε μερικά άκόμη στοιχεία. Πρώτα-πρώτα τόν άσίστατο πόλεμο άνάμεσα στίς γυναίκες τής οίκογένειας. Ή σχέση τής νύφης μέ τήν πεθερά θεωρείται σάν πρότυπο μικρόπρεπης καί λυσασμένης κακίας. Ή αντίψηλία πάλι άνάμεσα στίς συνυφάδες άναστατώνει συνέχεια τή "γαλήνη καί τήν ήρεμία" τής πατριαρχικής οίκογένειας. Φαίνεται σάν οί γυναίκες νά είναι οί δυνάμεις πού σπρώχνουν στή διάλυση αυτές τίς μικρές κοινωνίες τής πατριαρχικής οίκογένειας. Καί όταν τ'άδέρφια (οί άντρες) τσακώνονται όλοι πιστεύουν πώς κάποιος γυναικεϊός δάκτυλος κρύβεται από πίσω. Εύτυχως πού οί περισσότεροι άντρες ξέρουν νά βάζουν τίς γυναίκες στή θέση τους,άφοϋ για κείνους είναι εύκολότερο νά συνεργαστούν καί βλέπουν ότι ή συνεργασία στά χωράφια ή στό κοπάδι είναι περισσότερο αποδοτική.

Όμως σίγουρα δέν μπορούμε νά μιλήσουμε για όμόνοια μέσα σ'αυτή τήν οίκογένεια,άφοϋ ύπάρχει καί κάτι άλλο πού τή διασπάει. Ή κάθε νύφη πού έρχεται,ούσιαστικά έρχεται σάν ξένη,δέν είναι καλοδεχούμενη καί τό νοιώθει. Ούσιαστικά νοιώθει πώς ανήκει σ'άλλο σπίτι,τό πατρικό της. Τό τελευταίο της άποκοϋμπι είναι ή μάνα της. Κι έπειδή δέν μπορεί κανείς νά βασιστεί σέ μία γυναίκα για τίς δυναμικές λύσεις καταφεύγει στόν άδερφό της πού στό κάτω-κάτω είναι "αίμα" της. Αύτός ό δεσμός μέ τήν πατρική οίκογένεια φαίνεται καθαρά στήν καθημερινή ζωή στό χωριό καί στά δημοτικά τραγούδια.

Στό πατρικό σπίτι πάλι καί τά άγόρια καί τά κορίτσια νοιώθουν μεγαλύτερη οικειότητα μέ τό σόι τής μάνας κι όχι τοϋ πατέρα. Ή μάνα καί τό σόι της είναι πιο κοντά στήν καλωσύνη καί τήν ανθρωπιά,ό άντρας καί τό σόι

του μοιάζουν σάν τύραννοι πού έρχονται κι επιβάλλουν τούς σιδερένιους νόμους τους. Φαίνεται σάν νά μήν έχει γίνει αποδεκτή όριστικά ή πατριαρχία,άλλά ύποκύπτουν από άνάγκη σέ μία επιβεβλημένη πραγματικότητα.

• • •

Είναι δύσκολο νά παρακολουθήσουμε πώς καί γιατί διαμορφώθηκε αυτό τό πρότυπο τής οίκογένειας. Λιγότερο δύσκολο είναι νά παρακολουθήσουμε πώς έσπασε αυτός ό τρόπος ζωής καί πώς διείσδυσε ή καπιταλιστική όργάνωση τής παραγωγής.

Τά τελευταία τριάντα χρόνια έχουμε μία ραγδαία άστικοποίηση,πού άφορα τό μεγαλύτερο μέρος τοϋ πληθυσμοϋ κι όχι μία μικρή μειοψηφία,όπως συνέβαινε άπ'τήν ίδρυση τοϋ έλληνικοϋ κράτους καί μετά.

Ό πρώτος άστικός πληθυσμός είχε διαμορφώσει τή δική του αντίληψη για τήν οίκογένεια καί τή ζωή γενικότερα, πού μάς είναι πολύ γνωστή,άφοϋ είναι καί ή κυρίαρχη ιδεολογία τής κοινωνίας μας.

Ή ιδεολογία ή σχετική μέ τήν οίκογένεια είναι ένα μείγμα από έλληνοχριστιανικά ιδεώδη καί καθωσπρεπισμό,κατάλοιπα μιās γεωργικής-φεουδαρχικής έποχής,άπό ρωμαντικές ψευτιές για έρωτα,άγάπη,τρυφερότητα,έλευθερία κλπ., ύπολείμματα τής άστικής επανάστασης στήν εύρώπη πού έφτασε κουτσουρεμένη ως έδω καί μέ τή χαρακτηριστική σφραγίδα τής εξάρτησης τής έλληνικής άστικής τάξης από τίς μητροπόλεις τοϋ καπιταλισμοϋ. Οίκογένειες παραγωγικές άστικές, όχι γεωργικές στήν Ελλάδα δέν μπορούμε νά πούμε πώς ύπάρχουν. Γι'αυτό ή μεγαλοαστική οίκογένεια στήν Ελλάδα ήταν πάντα τόσο ψεύτικη καί σαθρή. Ή έπίσημη φιλολογία μας καί ή παραφιλολογία μάς έχουν κάνει πλύση έγκεφάλου ψι'αυτά τά άρχοντικά εύγενικά πλάσματα. Ξέρουμε τούς καθώς πρέπει κυρίους μέ τά μονόκλ καί τά αϋστηρά ήθη- μάλλον τό αϋστηρό καί χρηστό προσωπεϊο μέσα στήν οίκογένειά τους. Οί εύγενικές κόρες μαθαίνουν καλούς τρόπους,γαλλικούς έννοείται,ντύνονται μέ τήν τελευταία λέξη τής μόδας, πάντα γαλλική,μαθαίνουν χορούς,όχι βέβαια έλληνικούς καί μουσική,φυσικά πιάνο. Ή αναιμική άστική μας τάξη προόριζε τήν καραμέλλα

της ελληνικής ἀρετῆς καὶ τῶν ἐλληνοχριστιανικῶν ἀξιῶν γιὰ τὴ φτωχολογία. Στίς οἰκογένειες αὐτές ἐμφανίζονται καὶ οἱ σφοδροὶ ἔρωτες συνδυασμένοι ὁμῶς πάντα μέ σοφοῦς οἰκονομικοῦς ὑπολογισμούς. Κάνουν πολλὰ παιδιὰ καὶ τὸ καλοκαίρι πᾶνε στίς ἐξοχές. Οἱ σύζυγοι τὸ "ρίχνουν ἔξω", οἱ κυρίες "ἀποσύρονται" καὶ ἐκτονώνονται στὰ φιλανθρωπικά ἔργα καὶ τὰ ἀπογευματινὰ τσάνγια. Οἱ οἰκογένειες αὐτές ἔχουν πάντα μιὰ ἢ πολλές "ψυχοκόρες", ἀνηψιές ἢ ξαδέρφες ἀπ' τὸ χωριό. Ἔτσι ἡ ἀστική τάξη ἐξασφαλίζει τὴν ἄνεση καὶ τὰ λευκὰ χέρια τῆς "ἐρίτιμης" κυρίας πού μιμεῖται τίς γαλαζοαίματες πριγκηπέσες. Ἔτσι λύνει τίς σεξουαλικές ἀνησυχίες τῶν τρυφερῶν τῆς ἀρσενικῶν βλαστῶν. Κι ἔτσι ἀπαντᾷ στὴν τραγικὴ ἐξαθλίωση τοῦ κοσμάκη πού ὑποφέρει ἀπ' τὴν πείνα.

....

Παρ' ὅλες τίς κοσμογονικὲς ἀλλαγές καὶ στὴ χώρα μας καὶ στὸ διεθνῆ χώρο ἡ μεγαλοαστικὴ οἰκογένεια δέν φαίνεται νάχει ἀλλάξει πολύ. Ἡ οἰκογένεια τῶν φτωχῶν ἀντίθετα δοκίμασε τὸ ὀδυνηρὸ ἄγγιγμα ἀπὸ χιλιάδες περιπέτειες καὶ δυστυχίες.

Σέ πολύ ἀργό ρυθμό, ἀπ' τὸ τέλος τοῦ προηγούμενου αἰῶνα γίνονται οἱ πρῶτες προσπάθειες ἐκβιομηχάνισης. Ὁ ἀστικός πληθυσμὸς ἦταν τότε μόνο τὸ 15% τοῦ συνολικοῦ. Οἱ ὑπόλοιποι ζοῦν στὰ χωριά. Τὸ κράτος, στὴ βάση φεουδαρχικό, τοὺς θυμᾶται μόνο γιὰ τὸ φόρο. Τὰ εὐφορα χωράφια τᾶχουν οἱ τσιφλικάδες. Οἱ περισσότεροι ζοῦν στὰ μικρά ἀπρόσιτα χωριουδάκια πού διατηρήθηκαν ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας κι ἐξυπηρετοῦν τὴ γομαδικὴ κτηνοτροφία. Οἱ ἀλλαγές πού μποροῦσε νὰ προσφέρει τότε ἡ ἀστική ἀνάπτυξη στὴν ἀγροτιά ἦταν:

Μιὰ μικρὴ ἀπορρόφηση τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ στὰ ἀστικά κέντρα, σέ ρυθμὸ πολύ μικρότερο ἀπὸ 10% ἀνά δεκαετία.

Δεύτερη λύση ἦταν ἡ μετανάστευση στὴ μακρινὴ Ἀμερικὴ (400 χιλιάδες μετανάστες ἀπὸ τὸ 1900-1921). Αὐτὴ ἦταν ἡ ἐπαφὴ τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ μέ τὸν πολιτισμό. Καὶ ὁ στρατός. Γιὰ χάρη τῆς Μεγάλης Ἰδέας ἡ ἀστικὴ τάξη θέρισε ἀνελέητα τὴν ἀγροτιά. Ὅλοι οἱ παπούδες μας

ἔχουν ἓνα ἢ περισσότερους σκοτωμένους στοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους καὶ τὴ Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία. Καὶ οἱ πολλοὶ δέν θυμοῦνται πόσα χρόνια πολέμησαν 3,4,5,10; (Καὶ μήπως θυμοῦνται οἱ πατεράδες μας;)

Τί μποροῦσε λοιπὸν νάταν ἡ ἀγροτικὴ οἰκογένεια παρά γυναῖκες μαυροντυμένες πού περίμεναν τοὺς ἀντρες-μάταια συνήθως- νὰ γυρίσουν "καζαντισμένοι" ἢ τουλάχιστον ζωντανοί.

— . . . —

Νερό δέν βγαίνει πούποτε σ' ὅλην τὴν Μέσα-Μάνη καρπὸν κουκιά μοναχὰ καὶ ξεροκρίθι κάμνει· αὐτὰ γυναῖκες σπέρνουνσι, γυναῖκες τὰ θερίζουν γυναῖκες τὰ δεμάτια στ' ἁλῶνι συναθροίζουν γυναῖκες μέ τὰ πόδια τους γυμνά τὰ ἀλωνίζουν, γυναῖκες μέ τὰ χέρια τους μονάχαις τὰ λυχνίζουν, γυναῖκες μέ τὴν ράχιν τους γυμνὴν τὰ κουβαλοῦσι, τὰ βγάζουν τὰ χρυσᾷ σκοτιά γιὰ νὰ μὴ τὰ χαλοῦσι. Ἀπὸ τὴν κάψαν τὴν πολλήν, τὴν βράσιν τοῦ ἡλίου πετάγεται ἡ γλώσσα τους σάν καψαλοῦ σκυλίου. Τὰ χέρια τους, τὰ πόδια τους εἶναι ξηροσταμένα σάν τῆς χελώνας ὅμοια χοντροπετσιασμένα. Τὴν νύκτα τὸν χειρόμυλον τραβοῦν, γυρίζουν, κλαίγουν, ἀλέθουν τὰ κριθάρια τους καὶ μοιρολόγια λέγουν καὶ τὸ ταχύ μισόγυμναις μέ τὰ κοψίνια βγαίνουν καὶ εἰς τοὺς λάκκους τρέχουσι γιὰ κοπριαῖς πηγαίνουν, ἐκεῖ ὅπου τὰ ζῶα τους νερό πᾶνε καὶ πίνουν καὶ ξεμεσημεριάζουσι καὶ ταῖς κοπριαῖς ἀφήνουν, ἐκεῖ κι ἐκείναις τρέχουσι καὶ κάβαλα γυρεύουν, γιὰτί μ' ἐκεῖνον τὸν χυλό, πού τρώγουν μαγειρεύουν.

~ ~ . . ~ ~

Ὡστόσο ἔπρεπε νὰ θρέψουν τὰ παιδιὰ καὶ τοὺς γέρους, πού ἦταν στὴν εὐθύνη τους. Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ στὴν Ἑλλάδα οἱ γυναῖκες εἶναι περίπου διπλάσιες ἀπ' τοὺς ἀντρες (;) Ἐπρεπε νὰ σηκώσουν στοὺς ὤμους τους σχεδὸν ὀλοκληρωτικὰ τὸν πόλεμο, τὴ μετανάστευση, τὴ φτώχεια. Παράλληλα ὅλο καὶ πιὸ μεγάλη ἔπρεπε νάναί ἡ προίκα γιὰ νὰ βροῦν σύζυγο, ἀφοῦ οἱ γαμπροὶ σπανίζουν.

Στήν κατώτερη θέση τους, τήν κληρονομημένη από παλιά έρχεται σιγά-σιγά καί προστίθεται καί μιά καινούργια πραγματικότητα. Ή κρατική έξουσία πού αστικοποιείται σταθερά, χώνει όλο καί βαθύτερα τά πλοκάμια της στό χωριό. Οί άντρες γίνονται "πολίτες" του έλληνικού κράτους, μαθαίνουν νά βάζουν τήν ύπογραφή τους, τίς Κυριακές συζητοῦν στό καφενεῖο μέ τόν Πρόεδρο καί τόν Ένωμοτάρχη, μιλάνε γιά πολιτική, ψηφίζουν, πάνε νά δουλέψουν στήν Ἀμέρিকা ἢ στά μεταλλεῖα στό Λαύριο, παίρνουν λεφτά στά χέρια τους, ἔχουν "κουβέρνο".

Τότε ἡ γυναῖκα ἀπωθήθηκε ἀκόμα πιό μακριά ἀπ' τή θέση πού εἶχε στή φεουδαρχική κοινωνία. Κατάλαβε πώς στήν καινούργια πραγματικότητα ὁ δικός της χώρος θάταν ὁ ἴδιος χωρίς κανένα καινούργιο δικαίωμα. Ή πολιτική, τά κοινά φτιάχτηκαν γιά τόν άντρα. Καί μέ τό ὁλότελα πρακτικό μυαλό πού γεννάει ἡ στοιχειώδης ἀνάγκη τῆς ἐπιβίωσης, διαισθάνθηκε τήν ἀπάτη του καινούργιου θεοῦ, του κράτους. Τό καφενεῖο, ἡ πολιτική, οἱ συζητήσεις περιφρονήθηκαν ἀπ' τή γυναῖκα θεωρήθηκαν παιδιαρίσματα τῶν ἀντρῶν, πού τούς ἔπιανε κορόϊδα, τούς ξεγέλαγε ἡ έξουσία. Καί μήπως εἶχαν ἄδικο ;

Στό μεταξύ ἡ ζωή της κυλοῦσε μέσα στήν προσημονία του ἀδελφοῦ ἢ του πατέρα ἀπό τήν ξενιτιά γιά νά φέρει τήν προίκα καί νά διαλέξει τό γαμπρό. Ἄν ὁ άντρας δέν εἶναι στά ξένα οἱ γέννες ἔρχονται ἡ μία μετά τήν ἄλλη, 10-11 φορές μέχρι καί 20. Ἀπ' τά παιδιά ἐπιζοῦν λιγότερα ἀπ' τά μισά.

Οἱ ὑπόλοιπες, οἱ γυναῖκες τῶν ξενιτεμένων βρίσκονται κάτω ἀπ' τήν ψηλή προστασία του πεθεροῦ ἢ κάποιου κουνιάδου, πού ἔχει μείνει φύλακας τῶν λίγων χωραφιῶν καί τῆς τιμῆς τῆς οἰκογένειας.

Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτούς πού φεύγουν γυρίζουν γέροι - ὅσοι γυρίζουν. Ὅσοι πετυχαίνουν στά ξένα παίρνουν καί τήν οἰκογένειά τους μαζί. Καί πάρα πολλοί χάνονται σά σκυλιά στά μεταλλεῖα ἢ στόν πόλεμο. Οἱ γυναῖκες μεγαλώνουν τά παιδιά, οὐσιαστικά μόνες τους ἡ κοινωνία του χωριοῦ μπορεῖ μόνο νά ἐπιβλέψει τήν "ἠθική" τους. Οἱ χῆρες καί οἱ ζωντοχῆρες τῆς ξενιτιάς ὑποχρεώνονται στήν ἀγνότητα καί τήν ἀπομόνωση.

Γίνονται άντρες καί γυναῖκες μαζί.

Σέ μιά τέτοια κοινωνία μπορούμε νά φανταστοῦμε κάτω ἀπό ποιές συνθήκες γεννιόντουσαν τά παιδιά ἢ τή σεξουαλική ζωή του ζευγαριοῦ. Γιά τά βάρβαρα ἔθιμα τῆς παρθενιάς, τίς τραγικές ἱστορίες τῆς αἰμομειξίας, γιά τά ἐγκλήματα τιμῆς, ὑπάρχει μιά ὁλόκληρη μυθολογία. Μπορούμε ὅμως νά προσεγγίσουμε τήν πραγματικότητα, ἂν σκεφτοῦμε ὅτι ἡ ἀγροτική κοινωνία δέν ἐπιτρέπει τή σεξουαλική ζωή παρά μόνο μέσα στό γάμο, οὔτε πρίν οὔτε παράλληλα μ' αὐτόν. Καί τό ἐννοεῖ μέ τήν ἴδια σχεδόν αὐστηρότητα καί γιά τούς άντρες καί γιά τίς γυναῖκες. Πώς μπορούσε νά ἐκφραστεῖ ὅλη αὐτή ἡ καταπιεσμένη σεξουαλικότητα ;

Ἡ οἰκονομική βάση εἶχε διαμορφώσει ἔτσι τήν οἰκογένεια, πού δέν μπορούσε νά μπεῖ πρόβλημα διαζυγίου ἢ συζυγικῆς ἀπάτης. Οὔτε μπορούσε νάχει κανένα νόημα ἡ συζυγική ἀπάτη. Ἡ ἀγρότισσα μπορούσε νά ξεθεῶνεται στό χωράφι ἡσυχη ὅτι ὁ "κύρης" της δέν τήν ἀπατοῦσε.

Τέτοια προβλήματα ἀσχολοῦσαν τότε μόνο τήν ἀστή. Σιγά σιγά ὅμως ἔμπαινε καί ἡ γυναῖκα στό καινούργιο κλουβί του ἀστικοῦ γάμου καθώς ἡ ἀστικοποίηση προχωράει ἀργά ἀλλά σταθερά. Τό 1950 ἀσχολοῦνται στή γεωργία τό 64% του ἐνεργοῦ οἰκονομικοῦ πληθυσμοῦ. Τό 1979 στή γεωργία ἀσχολεῖται τό 28,4%. Μέσα σέ 30 χρόνια ὁ ἀγροτικός πληθυσμός μειώθηκε πολύ περισσότερο ἀπό τό μισό του. Τήν ἀλλαγὴ τήν πλήρως ξανά οἱ γυναῖκες. Τό κόστος τῆς μετατροπῆς του πεινασμένου χωριατόπαιδου σέ ἐμφανίσσιμο καί ἀναλώσιμο "πρόϊόν" ἀπό τήν ἀδηφάγο ἀγορά ἐργασίας στή μεγαλόπολη, τό πλήρως ὁλοκληρωτικά ἡ ἀγροτική οἰκογένεια. Πίσω ἀπό κάθε κουτσοβολεμένο μικροαστό τῆς δικῆς μας γενιάς ὑπάρχει μιά ἀγροτική οἰκογένεια πού ἔφτυσε αἷμα, στερήθηκε γιά δεκαετίες τό ψωμί γιά νά ἀποκαταστήσει κάποιο παιδί - φυσικά δέν μπορούσε νά τ' ἀποκαταστήσει ὅλα. Οἱ ὑπόλοιποι φυτοζωοῦσαν ἀπελπισμένοι στό χωριό ἢ ἔπαιρναν τό δρόμο γιά νά γεμίσουν τά λαϊκά προάστια τῆς Ἀθήνας καί τίς φάμπρικας. Πίσω ἡ μάνα, μαζεύει σπυρί-σπυρί ὅ,τι μπορεῖ "γιά νά μπαλώσει καμιά τρύπα", ἡ ἔρ-

χεται και κείνη στη μεγάλη πόλη. 'Ο γέρος της είναι έντελως ξένος και δεν μπορεί να προσαρμοστεί. Και για κείνη είναι πολύ δύσκολο. 'Επιμένει όμως πρωτοστατεί στο χτίσιμο του αὐθαίρετου, προσπαθεί να "βελτιώσει" τη χωριάτικη προφορά της, μαθαίνει να κυκλοφορεί, ανακαλύπτει τα φτηνά μαγαζάκια και τις λαϊκές αγορές. Είναι η κυρά-Κατίνα, η περιφρονημένη. Τώρα έχει "ξυπνήσει" και σκέφτεται την επιτυχία με πρωτοφανή άρριβισμό. Φυσικά δεν σκέφτεται τον εαυτό της. Βλέποντας όμως τον κόσμο να αναποδογυρίζει με χίλιες ελπίδες, δεν έχει καμιά τύψη να σπρώξει τους γιους και τις κόρες στο "μέλι". Για το γιό "μέλι" είναι το πτυχίο κι ο καλός γάμος. Είναι η εποχή που ανακαλύπτεται και ο "έρωτας". Τό αγαπημένο θέμα των ταινιών του '50 είναι η άτεγκτη οικογένεια, που δημιουργεί προβλήματα στον σπουδαγμένο με τόσες θυσίες γιό, που τυφλώθηκε και θέλει να πάρει μια "ξεβράκωτη". 'Απ' την άλλη μεριά η κόρη σπρώχνεται να βρει το γαμπρό, που πρέπει να ναι πλούσιος ή τουλάχιστον να ύπόσχεται κάτι τέτοιο. Οί "έλληνικές αρχές", ή "τιμή" της οικογένειας παρακάμπτονται για λίγο μπροστά στην προτεραιότητα της αποκατάστασης. 'Η μάνα με σπαραγμό ψυχής, ξεχνώντας τις αρχές της καλύπτει και καθοδηγεί την κόρη της στην αναζήτηση του κατάλληλου γαμπρού, πίσω (τάχα) από τις πλάτες του πατέρα. Μέσα στη γενική ατμόσφαιρα της κομπίνας και του παρασιτισμού που χαρακτηρίζουν την ελληνική κοινωνία μετά το '50, η επιχείρηση γάμος πάει καλά. Οί γαμπροί ανάλογα με το πτυχίο, έχουν ώρισμένη ταρίφα. Στην επιχείρηση επιστρατεύονται και καινούργια εφόδια. 'Η όμορφιά και η κομψότητα γίνονται απαραίτητες προϋποθέσεις για τη νύφη. Τά κομμωτήρια, -τά ινστιτούτα καλλωνής και οί μπουτίκ ξεφυτρώνουν σαν μανιτάρια.

"Όμως τά προσχήματα κρατιούνται ακόμα. Οί υποψήφιος νύφες χαμογελούν ακόμα με αϊδημοσύνη και καταφεύγουν συχνά στο όνειρο της κιτρινουλλάδας. 'Αλλοίμονο όμως σ' όποια δεν είναι αρκετά "καπάτσα" να τυλίξει το γαμπρό. Σ' αυτή την εποχή κάθε κοπέλλα και κάθε γαμπρός βγαίνει στο "παζάρι". Τό αντρικό πρότυπο είναι: πλούσιος ή πτυχιούχος, νέος ωραίος και ανδροπρεπής. Τό θηλυκό: πλούσια ή τουλάχιστον από "καλό σπίτι" νοικο-

κυρά, μικρή όμορφη θηλυκιά και χλυκεία.

Οί παλιότερα έγκατεστημένοι στην 'Αθήνα τά κανονίζουν μόνοι τους συνήθως -σ' αυτούς οί γάμοι από "έρωτα" είναι οί πιο συνηθισμένοι. "Όσοι όμως έχουν έρθει πρόσφατα απ' την έπαρχία έξακολουθούν να έκτιμούν περισσότερο τη σιγουριά του συνοικέσιου. Σ' αυτές τις οικογένειες σημειώνονται και πολλά κρούσματα έγκλημάτων τιμής. Οί πατέρες και οί αδελφοί των κοριτσιών δεν μπορούν εύκολα να δεχτούν την καινούργια αντίληψη για τις σχέσεις των δύο φύλων. Στην κοινωνία της μεγαλούπολης ή γυναίκα και πρό πάντος ή νεαρή ανύπαντρη, γίνεται τό κλωτσοσκοῦφι ανάμεσα στις άκαμπτες φεουδαρχικές αρχές της αγροτικής κοινωνίας και στις χυδαίες ήδονιστικές και άτομιστικές αξίες της αστικής ήθικης. 'Ο άγαρμος και άφηνιασμένος άδερφός δεν ξέρει πώς να τιμωρήσει τον "έξυπνάκια" που "έξαπάτησε" την αδερφή του. Και δεν πρόκειται μόνο για την "τιμή", πρόκειται για πολλά χρόνια δουλειάς που πρέπει να κάνει ακόμα για να αποκαταστήσει την "ντροπιασμένη" αδερφή του. Τώρα ή προίκα πρέπει να ναι διπλή. Στην πόλη τό ίδιο παιχνίδι παίζει ή προσπαθεί να παίζει ο κάθε άρσενικός. "Όλοι προσπαθούν να "ρίξουν" γυναίκες και όνειρεύονται για τό γάμο τους την παρθένα. Είναι η εποχή της παρθενοραφής.

Στό τέλος λίγο-πολύ όλοι κουτσοβολεύονται. Οί άπώλειες στην επιχείρηση γάμος είναι λίγες. Κάμποσες γυναίκες στο τρελοκομείο -δεν πάνε πιά στά μοναστήρια- κι ένας μεγάλος αριθμός στο πεζοδρόμιο. Δεν ξέρουμε πόσες γυναίκες χρησιμοποιούν αυτό τον τρόπο για να επιβιώσουν. Σίγουρο είναι πώς όσο κι αν ή κοινωνία φρόντισε να βάλει μια σαφή διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στις "καθωσπρέπει" και τις "παστρικιές" δεν τό κατάφερε. Πάνω από κάθε μία μας κρέμεται άπειλητικός ο χαρακτηρισμός της πουτάνας. 'Ίσως δεν θάταν άδικος -για ποιόν όμως δεν ισχύει μέσ' στην καπιταλιστική κοινωνία;

Στούς άποτυχημένους είναι και οί γεροντοκόρες και σέ κάπως καλύτερη μοίρα τά γεροντοπαλήκαρη. Τό άνέμελο ιδιόμορφο γεροντοπαλήκαρο είναι τό σύμβολο της

καινούργιας κουτσουρεμένης έλευθερίας πού υπόσχεται ή άστική ανάπτυξη.

Απ'τήν άλλη μεριά είναι ό ταλαίπωρος οίκογενειάρχης κύριος μέ γραβάτα, άτσαλάκωτος, βαρύγδουπος, στυλοβάτης καί σύμβολο του κράτους, της προόδου, της δύναμης καί της αξιοπρέπειας. Φουσκωμένο ή όχι-έχει πορτοφόλι-πώρα πιά όλοι μετριοῦνται μ'αυτό. Αυτό καί ή καινούργια ήθική του υπόσχεται έξωσυζυγικούς παραδείσους. Ή γυναίκα του έχει υποστεί τή σχετική έκπαίδευση. Έχει μάθει νά του χωστᾷ εύγνωμοσύνη πού τήν παντρεύτηκε. Έχει μάθει πώς είναι φυσικό γιά τόν άντρα νά ξεδί-νει κάπου-κάπου, άλλοῳς δέν θάταν άρκετά άντρας.

Δοκιμάζει κι εκείνη νά φορέσει τό κουστούμι της θερμής καί σεξουαλικής γυναίκας, πού είναι τό καινούργιο πρότυπο. Δέν ξέρουμε πώς άκριβῶς διαμορφώθηκε ή σεξουαλική ζωή του ζευγαριού -ή υπόθεση συζητείται πολύ συχνά άνεπίσημα, ποιός ὅμως μπορεί νά μιλήσει ειλικρινά όταν υπάρχει τό πρότυπο-καταπέλτης μέ τίς σουπερ ποσοτικές καί ποιοτικές σεξουαλικές "έπιδόσεις";

Είναι σίγουρο πάντως ότι οί μητέρες μας ήδη χρησιμοποίησαν σέ μεγάλη κλίμακα τήν αντισύλληψη. Ποιόν τρόπο, έτρωση ή όλοκληρωτική άποχή, δέν ξέρουμε. Όλες ὅμως οί οίκογένειες στήν πόλη μετά τόν πόλεμο έκαναν συνήθως μόνο δύο παιδιά, πράγμα πού άρκετά άργότερα καθιερώθηκε καί στήν άγροτική οίκογένεια.

Στό μεγαξύ ό άστικός μετασχηματισμός προχωρεῖ μέ ραγδαῖο ρυθμό. Ήδη, ή δικτατορία του Μεταξᾶ μέ τό οίκογενειακό Δίκαιο ¹υψηλίζει, παίρνει τήν οίκογένεια υπό τήν ύψηλή προστασία της. Τό έθιμικό δίκαιο, πού μέχρι τότε ρύθμιζε κατά κανόνα τήν οίκογένεια παραμερίζεται από τό άστικό. Ή καινούργια μορφή της οίκογένειας στήν πόλη έχει νά λύσει ένα σωρό καινούργια προβλήματα, πού δέν ήταν δυνατόν νά υπάρξουν πρίν. Συγκεκριμένα διατάξεις ὅπως οί σχετικές μέ τίς περιουσιακές σχέσεις πῶν συζύγων, τίς προωπικές τους σχέσεις, τήν προίκα καί τό διαζύγιο μπορούν νά γίνουν κατανοητές μόνο σάν προσπάθεια νά λυθοῦν καί νά αντιμετωπισθοῦν μελλοντικά προβ-

λήματα πού δημιουργοῦσε ή αύξανόμενη άστική ανάπτυξη. Χαρακτηριστικό είναι ότι ή νομοθεσία αυτή θεωρεῖ πλέον σάν οίκογένεια τήν πυρηνική. Υπολείμματα του φεουδαρχικοῦ δικαίου υπάρχουν (π.χ. οί άναφορές στίς υποχρεώσεις της συζύγου νά περιποιεῖται τά πεθερικά της). Εκείνη τήν εποχή σπάει ή πολυμελής πατριαρχική οίκογένεια στήν Ελλάδα. Οί συνθήκες ζωής στή μεγάλη πόλη δέν εὔνοοῦν τή συγκατοίκηση, πολλῶν ανθρώπων μαζί. Αφήνοντας τό χωράφι στό χωριό, οί καινούργιοι στή πόλη σπᾶνε καί τούς οίκογενειακούς δεσμούς. Δέν έξυπηρετεῖ πιά νά ζοῦν καί νά δουλεύουν μαζί. Στήν αγορά εργασίας μετρᾶνε σάν άτομα. Ύστερα από τήν κόλαση της πατριαρχικής οίκογένειας ή προοπτική αυτή μοιάζει σάν ὄνειρο. "Θά δουλέψω, θά πάω δικά μου λεφτά, θά βρῶ κι ένα καλό κορίτσι, θά φτιάξω ένα δικό μου σπιτάκι, θά ιδρώσω, αλλά θά τά βγάλω πέρα". Τό άστικό κήρυγμα της έλευθερίας, της προωπικής προόδου κι έπιτυχίας στήν αποθῶσή του.

Είναι αλήθεια ότι στό δράμα αυτό παραδόθηκαν μέ περισσότερο πάθος οί γυναίκες. Στήν ²επαρχία, σ'έλάχιστες περιπτώσεις πώρα πιά, οί γυναίκες δίνουν ακόμα τίς τελευταῖες μάχες γιά νά ζήσουν "χώρια". Χώρια σημαίνει μόνο μέ τόν άντρα τους, χωρίς πεθερικά, κουνιάδους καί κουνιάδες. Πολλές ὅμως γυναίκες ζοῦν μέ τό άγχος ότι δέν περιποιήθηκαν τά πεθερικά τους. Καί άρκετές μέ συνεχεῖς καυγάδες μέ τό σύζυγο γιατί "θυσιάζεται" συναισθηματικά ή οικονομικά γιά τό σόι του.

Τήν καινούργια πραγματικότητα ρυθμίζει τό καπιταλιστικό κέρδος. Ποιός μετράει πώρα; Ό νέος άντρας, πού συμμετέχει στήν καπιταλιστική παραγωγή. Οί γέροι πετιοῦνται κυριολεκτικά σάν στιμένες λεμονόκουπες.

Στήν κοινωνία μας οί άνάγκες γιά ανθρώπινες σχέσεις οί σεξουαλικές άνάγκες καί ό άγώνας γιά τήν επιβίωση δένονται μ'ένα καινούργιο σχῆμα οίκογένειας πού διασπνίζεται σάν ελεύθερο, ρωμαντικό καί σύγχρονο. Τό βασικό του πλεονέκτημα, γιά τούς καπιταλιστές φυσικά, είναι ότι αξιοποιεῖ μέ τόν καλύτερο δυνατό τρόπο τό μόχθο πῶν γυναικῶν στήν πόλη, χωρίς νά πληρώνουν φράγκο. Έξασφαλίζουν μιά δικλείδα ασφαλείας γιά

τό στραπατσариσμένο ήθικό πῶν ἐργαζομένων καί συγχρό-
ως ἔχουν τό κεφάλι τους ἥσυχο ὅτι ἡ δουλειά πάει ρο-
λόι καί γιά τό μέλλον, ἀφοῦ εἶναι βέβαιοι ὅτι τά πωρι-
νά θύματά τους ἐτοιμάζουν τά μελλοντικά τους, ἀκριβῶς
ἔτσι ὅπως τά θέλουν.

Εἶναι πράγματι γεγονός ὅτι στήν ἑλληνική οἰκογένεια
τό ἀστικό ἰδεῶδες ρίζωσε καί τά σημάδεψε. Οἱ διαβε-
βαιώσεις γιά τήν συνοχή καί τήν ἀντοχή τῆς ἑλληνικῆς
οἰκογένειας δέν ἀπέχουν καί πολύ ἀπό τήν πραγματικό-
τητα. Ἡ ἀστική ἀνάπτυξη ἔγινε μέ ἄλλα καί ξέρουμε
πόσο δεμένη εἶναι ἡ οἰκογένεια μέ τήν ἀστική ἰδεολο-
γία. Ἀπ' τήν ἐξαθλίωση τοῦ χωριοῦ βρεθήκαμε στήν πόλη
μέ τό μεροκάματο στήν τσέπη, μέ σύζυγο, δύο παιδάκια,
ψυγεῖο, κουζίνα καί διαμερισμάκι - ἴσως νοικιασμέ-
νο, -ζεστό ὅμως καί μοντέρνο. Ποιός θά μπορούσε νά
ἀρνηθεῖ; Καί δέν τό ἀρνηθήκαμε. Ἀρπαχτήκαμε ἀπ' αὐ-
τό σάν μανιακοί. Πουλήσαμε, πουλώμαστε, μάς πουλᾶνε.
Μ' ἓνα ὄνειρο: Νά βολευτοῦμε. Ἐπιστέγαμα τῆς βόλε-
ψῆς μας μιά εὐτυχισμένη οἰκογένεια. Λίγοι καταφέρ-
νουν νά λύσουν τό πρόβλημα τῆς ἐπιβίωσης. Κι οἱ πε-
ρισσότεροι οὔτε αὐτό. Ὅσο γιά τ' ἄλλα, τήν εὐτυχισ-
μένη οἰκογένεια, καταλαβαίνουμε μέρα μέ τήν ἡμέρα,
πῶς ὑπάρχει μόνο στή φαντασία.

— —

Ποιές εἴμαστε πρίν, ἐμεῖς οἱ γυναῖκες, καί τί γίνα-
με τώρα; Μᾶς πῆραν ἀπ' τό χωριό μέ τήν ὑπόσχεση νά
μᾶς κάνουν κυρίες. Πέρασαμε τή ζωή μας προσπαθώντας
νά πηδήσουμε τό χάσμα πού μᾶς χωρίζει ἀπ' τήν "ἀνώ-
τερη" κοινωνική τάξη καί μιμηθήκαμε ἀηδιαστικά τήν
νοοτροπία καί τήν ἰδεολογία τους.

Μέσα μας παλεύει ἡ ἀνάγκη νά ζήσουμε μιά ὁλοκληρωμέ-
νη ζωή μέ τήν προσπάθεια νά "φτάσουμε" κάπου. Πίσω
μας ὑπάρχουν οἱ μανάδες μας σκυφτές, μαντηλωμένες
καί μέ σκληρά χέρια. Γιά ὅλους εἶναι τά θλιβερά ἀπο-
μεινάρια τοῦ παρελθόντος. Καί μεῖς εἴμαστε ἔτοιμες νά
τίς κατηγορήσουμε γιά τήν ἀγνοία, τήν ὑποταγή καί τή
θυσία τους. Ἐμεῖς σκοπεύουμε σέ μιά πιό μετρημένη καί
ὀρθολογιστική συμβολή στό κοινωνικό σύνολο. Σκοπεύ-
ουμε νά μή γίνουμε χαλί γιά τό σύζυγο καί τά παιδιά.

Σκοπεύουμε σέ μιά προσωπική πρόοδο καί ἀνάπτυξη, σέ
μιά σχετική ἀνεξαρτησία ἀπ' τά δεσμά τῆς οἰκογένειας.
Θεωρητικά μᾶς προσφέρουν πολλές δυνατότητες καί ἀγωνι-
ζόμαστε γιά ἴσες "εὐκαιρίες" μέ τούς ἄντρες. Σέ ποιά
κοινωνία ὅμως; Τί εἶναι ἡ "χειραφέτηση";

"Ὅλοι μᾶς μιλᾶνε γιά τή μοντέρνα χειραφετημένη ἑλλη-
νίδα πού "μορφώνεται", "συμμετέχει ἰσότιμα στή ζωή"
ἐργάζεται κι ἔχει "δικά" της χρήματα, εἶναι "πολιτι-
κοποιημένη" σεξουαλικά ἐνημερωμένη καί ἀρκετά "ἀπε-
λευθερωμένη". Εὐτυχῶς ἢ δυστυχῶς τά πράγματα δέν εἶ-
ναι ἔτσι. Ἐτσι δείχνει τά πράγματα ἡ συμπόρευση μας
μέ τό ἀστικό πρότυπο. Πρό πάντος ὅσοι κι ὅσες βαφτι-
ζόμαστε "προοδευτικοί" ἔχουμε φτιάξει ἓνα ἀπάνθρωπο
πρότυπο ἀπελευθέρωσης γιά τή γυναῖκα - πού ἄλλωστε ἀ-
πέχει πολύ ἀπ' τήν πραγματικότητα. Λένε ὅλοι καί ὑποστη-
ρίζουν ὅτι τώρα οἱ γυναῖκες ἐργάζονται, πρᾶγμα πού θε-
ωρεῖται ἀναμφισβήτητη πρόοδος. Ξεχνᾶμε ὅμως ὅτι αὐτό
πού συνέβη ἦταν μιά μετάβαση ἀπ' τήν ἀγροτική κοινωνία
στήν ἀστική. Στήν ἀγροτική κοινωνία δέν ὑπῆρχε τόσο
σαφής ὁ διαχωρισμός ἀνάμεσα στό μέσα καί τό ἔξω ἀπ' τό
σπίτι. Ὁ καπιταλισμός ἀκόμα δέν εἶχε χωρίσει τήν "πα-
ραγωγή" ἀπ' τήν ὑπόλοιπη ζωή. Οἱ ἀγρότισσες δέν ἦταν ἔ-
ξω ἀπ' τήν "παραγωγή". Μέ τήν γρήγορη ἀστικοποίηση τά
πράγματα ἀλλάζουν γιά τή γυναῖκα. Βασικά βρίσκεται ἔξω
ἀπό τό χῶρο τῆς μισθωτῆς ἐργασίας, τουλάχιστον ἐπίση-
μα. Οἱ ἀριθμοί πού ὑπάρχουν μιλοῦν γιά σχετικά μικρό
ποσοστό μισθωτῶν γυναικῶν. Εἶναι γνωστό ἀκόμα πῶς ἔ-
χουμε τίς χειρότερες δουλειές καί τίς μικρότερες ἀμοι-
βές. Δουλεύουμε εὐκαιριακά, μέχρι νά παντρευτοῦμε ἢ ἀ-
φοῦ μεγαλώσουν τά παιδιά. Αὐτά σχετικά μέ τίς ἐπίση-
μες "δουλειές".

Ἐπάρχει ὅμως κι ἓνας ὁλόκληρος κόσμος ἀπό ἀνεπίσημες,
περίεργες κι ἀφανεῖς "ἐργασίες" πού τίς ἀσκοῦν στήν
πόλη οἱ κάθε λογῆς καταπιεσμένοι καί λοῦμπεν. Εἰδικά
στήν κοινωνία μας μέ τήν ἀπότομη ἀστικοποίηση, ὁ ἐπίση-
μος κρατικός καί ἰδιωτικός μηχανισμός δέν μπορεῖ καί
φυσικά δέν θέλει νά πάρει κάτω ἀπ' τίς στοργικές του
φτεροῦγες τούς κάθε λογῆς ἐξαθλιωμένους τοῦ χωριοῦ,
πού ἔρχονται κοπάδια-κοπάδια στήν πόλη. Κάνει μιά πρῶ-
τη ἐπιλογή ἀνάμεσά τους. Προτιμῶνται φυσικά οἱ νέοι

άντρες πού έχουν υγεία, κάποιες γνώσεις ή καλύτερα κά-
ποιο χαρτί, λαχτάρα για "πρόοδο" και ικανότητα ένσωμά-
τωσης στην καινούργια πραγματικότητα. Αυτοί φτιάχνουν
τό καθώς πρέπει επιστημονικό και υπαλληλικό έπιτελεϊο
της αναπτυσσόμενης οικονομίας μας και τό ήρωϊκό και
τιμημένο μας προλεταριάτο. "Όλοι οί υπόλοιποι, δλότελα
φτωχοί χωρίς "προσόντα", μειονότητες θρησκευτικές ή
έθνικές, γύφτοι, γέροι, άνάπηροι, παιδιά, "νόθα" ή όρφανά,
πολιτικά διαφωνοῦντες, παλιοί κατάδικοι, "υπόκοσμος"
κλπ., σπρώχνονται στη γαλαρία χωρίς έλεος κι όποιου
τό λέν τά κότσια ιδού ή ρόδος ιδού και τό πήδημα. "Η
"πρόδος" είναι για όλους. Οί καλοί και οί εργατικοί
ήδη τά έχουν καταφέρει.

Κάπου στον ίδιο χώρο είμαστε και οί γυναίκες. Μέ μια
βασική διαφορά. Για μās υπάρχει και μια ακόμα "λύση"
πού δέν την έχουν οί άλλοι φουκαράδες. "Ενας γάμος.
Τά κορίτσια απ'τά καλά σπίτια έτοιμάζονται για την
άνωτάτη "παντρευτική" κι οί φτωχοῦλες φτύνουν ~~μα~~ ~~μα~~ ~~μα~~
ώσου να τυλίξουμε τό γαμπρό. Κι όπως συνήθως δέν
τά καταφέρνουμε να πάρουμε τό πρόγkηπα, ό γάμος ανά-
μεσα στους φτωχούς της πόλης γίνεται ένας ακόμα απ'
τους άνώνυμους σκοτεινούς χώρους έπιβίωσης πού πα-
ραχωρεϊ ή κοινωνία μας στους παρακατιανούς. "Όλοι σ'αυ-
τό τό χώρο είμαστε άναξιοπρεπεϊς, ντροπιασμένοι, υπό-
γειοι.

"Όταν "βγαίνουμε" για δουλειά, δέν έχουμε ασφάλιση,
οὔτε συνδικαλισμό, οὔτε τό "κίνημα" μās υπολογίζει.
'Ακροβατοῦμε ανάμεσα σέ παλιές μορφές κοινωνικής όρ-
γάνωσης και σέ μοντέρνες κομπίνες-πάντα άνώδυνες.
Οί γυναίκες γινόμαστε καθαρίστριες, "μπέϊμπυ-σίττερ",
"ντjηλερ", κομμώτριες και αϊσθητικοί πειρατικές, μο-
δίστρες, πλέχτρες, καφετζοῦδες, πλασιέ, κονσοματρίς, "κώλ-
γκέρλ". Δουλεύουμε φασόν, πάρτ-τάjμ στο έργοστάσιο.
Πηγαίνουμε στο χωριό κλεφτά και καλλιεργοῦμε τό χωρά-
φι πού μās άφησε ό πατέρας. Πόσες δουλεύουμε έτσι;
'Ο αριθμός πρέπει νάναι πολύ μεγάλος. Φαίνεται όμως
ότι συνέχεια μειώνεται. 'Η συνδικαλιστική και ασφαλι-
στική κάλυψη έπεκτείνεται συνέχεια σέ περισσότερες γυ-
ναίκες και ό καπιταλισμός ισχυροποιούμενος έπεκτείνει
τίς ευεργεσίες του σέ μεγαλύτερο αριθμό εργαζομένων.

Τά τελευταϊα χρόνια παρατηροῦνται δύο αντιφατικές τά-
σεις, πού δείχνουν όμως καθαρά την ταχεία καπιταλιστι-
κή άνθιση. 'Απ'τή μια μεριά μείωση του αριθμού των έρ-
γαζομένων γυναικῶν, όχι στους απόλυτους αριθμούς, αλλά
σάν τάση. Δέν έχει ξεπεραστεί ακόμα τό αστικό όνειρο
της γυναίκας πού δέν έχει καμιά ανάγκη να βγαίνει απ'
τό σπίτι της για να δουλέψει, ίσα-ίσα βρίσκεται στο
φόρτε του.

'Απ'την άλλη μεριά όμως υπάρχει μια σημαντική αύξηση
του αριθμού των γυναικῶν πού παίρνουν υπαλληλικές
και επιστημονικές θέσεις. Στην αγορά εργασίας γί-
νεται μια επανεξέταση του θέματος. Τά αφεντικά ά-
ποφάνθηκαν ότι έξ ίσου καλά μέ τους άντρες μπορού-
με από θέσεις-κλειδιά πιά και μεϊς να υπηρετήσουμε
τό σύστημα. Τό τραγικό είναι ότι τό προοδευτικό γυ-
ναϊκείο κίνημα φαίνεται να μην νοιάζεται για τίπο-
τα άλλο παρά μόνο γι'αυτό. Πως θά πάρουμε όσο πιο
γρήγορα γίνεται την "ισάξια" μέ τον άντρα θέση μας
στή ζωή και πως θά καλύψουμε την απόσταση πού μās
χωρίζει απ'αυτούς. Είναι απελπιστικό. Τί έχουμε να
κερδίσουμε έμεϊς οί γυναίκες απ'την αστική ανάπτυξη
για να πρωτοστατήσουμε σ'αυτήν; Δέν τό νοιώθουμε
ότι κάθε μέρα ή αστική κοινωνία μās έξαθλιώνει όλο
και περισσότερο ;

Τί έκανε ό καπιταλισμός για την "οϊκογενειακή μας
εὔτυχία", όπως βάπτισε τό προσωπικό μας κάτεργο;
Ποιά από μās μπορεί να πει ότι νοιώθει εὔτυχισμένη,
δλοκληρωμένη ή έστω άνετα μέσα στο σπίτι "της". Και
ποια μπορεί να ισχυριστεί ότι καταφέρνει όσο κι αν
προσπαθεϊ να εξασφαλίσει μέσ'στο σπίτι εὔτυχία και
άνεση τουλάχιστον για τον άντρα και τά παιδιά;

"Ας τό παραδεχτοῦμε. Αυτά τά τελευταϊα χρόνια χορ-
τάσαμε ψωμάκι. Τό όλόασπρο, αφράτο, βρωμερό ψωμί, πού
μās πουκῶνουν, έτσι πού είμασταν λιμασμένοι. "Υστε-
ρα μās έδωσαν κι άλλες λιχουδιές. Για μās τίς νοι-
κοκυρές έφτιαξαν ωραίους τσελεμεντέδες μέ "παραδο-
σιακά" φαγητά, μέ γαλλική κουζίνα, μέ έξωτικά έδεσ-
ματα και υπέροχα "κοκταίηλς". Έφτιαξαν ακόμα και
ειδικές γρήγορες συνταγές για "εργαζόμενες". Τά
τραπέζια μας έγιναν πιο πλούσια. Γύρω από φορτωμέ-

νους "μπουφέδες" απολαμβάνουμε πότε-πότε μιά απ'τίς μεγαλύτερες συγκινήσεις της μίζερης ζωής μας. Δυστυχώς τελευταία θέλουν νά μάς κλέψουν κι αυτή τή χαρά. Μας λένε τώρα γιά παχυσарκία κι αρρώστιες πού φέρνει τό πολύ φαί. Μας μιλάνε γιά αισθητική καί ιδεώδες βάρος. Ξεσηκώθηκε θόρυβος καί γιά τίς τεχνιτές τροφές καί τή χορτοφαγία. Τελευταία εἶναι πολύ τῆς μόδας ἡ λιτότητα. Ὅπωςδήποτε τό στομάχι μας ξέρει ὅτι καί σ'αυτό κουμάντο κάνουν τά ἀφεντικά. Πῶς θά μπορούσε ἄλλωστε νάταν ἄλλιῶς σ'ένα κόσμον πού βλέπει τούς ἀνθρώπους σάν συναρμολογούμενες κοῦκλες; Πάνω στά μέλη μας ἔχουν πέσει λυσσασμένα οἱ κάθε λογῆς εἰδικοί καί ἀποφαίνονται σύμφωνα μέ τίς ἐντολές τῶν ἀφεντικῶν. Ἡ ὑπαρξή μας μέ τίς λειτουργίες της (οἱ ἀνάγκες, τά ὄνειρά μας, οἱ σκέψεις μας, τά αἰσθήματά μας) κανονίζονται μέχρι τελευταία λεπτομέρεια ἀπ'τούς τεχνοκράτες τῆς ἐξουσίας.

Οἱ γυναῖκες καλούμαστε νά γίνουμε τά ἐκτελεστικά ὄργανα αὐτῆς τῆς κτηνωδίας. Πρέπει νά ταῖσουμε τήν οἰκογένειά μας, μέ τήν εὐσυνειδησία μιᾶς ἐργοταξοπλάς. Πόσα δράματα ἂν δέν τούς ταῖσουμε ὅσο κι ὅπως πρέπει !! Πόσος ἀγῶνας νά "ἐξωραΐσουμε" τό φτωχικό φαγητό κι ἂν εἴμαστε "πλούσιες" πόσος ἀγῶνας νά ξεγελάσουμε τήν ἀδυναμία πού τυραννάει κι ἐμᾶς. Τό φαί στρυφογουρίζει στίς καθημερινές μας σκέψεις, εἶναι ἡ καθημερινή ἀγγαρεία καί τό βάσανό μας. Κι ἕνα σίγουρο μέσο γιά νά βασανίζουμε καί τούς ἄλλους, πού εἶναι πάντα "ἀδύνατοι" ἢ "παχουλοί", ποτέ δέν ξέρουν μόνοι τους πόσο θέλουν νά φᾶνε. Κάπως ἔτσι ἀντιμετωπίζουμε καί τό δικό μας κορμί καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Σακιά γιά γέμισμα ἢ γιά ἀδείασμα, δοχεῖα ἀδείας ἢ γεμάτα, χρήσιμα ἢ ἀχρηστά, θῆκες. Μισοῦμε τόν ἑαυτό μας. Δέν εἴμαστε μεῖς. Ὑπάρχουμε γιά ἄλλους. Ἐτσι μάς ἔκαναν. Τίποτα δέν μπορούμε νά κανονίσουμε μόνες μας.

Εἴμαστε κι ὅλας τά δυστυχισμένα ξυπνητήρια, κουρδισμένα κι ἀποφασισμένα νά μεταφέρουμε τίς διαταγές τῶν ἀφεντικῶν. Κάθε πρωτὶ δίνουμε τή μικρή ἀλλά ἀποφασιστική μάχη μας μέ τήν οἰκογένεια. Γιά τό σύζυγο ἐπιστρατεύονται ἰδιαίτερες τεχνικές, μέ τά παιδιὰ εἴμαστε πιό ἄγαρμπες. Ὅπωςδήποτε ὁμως ὁ στόχος εἶναι ἱερός. Οἱ με-

γάλοι στήν "ἐργασία" τά παιδιὰ στό σχολεῖο. Κανείς δέν μπορεῖ νά ξεφύγει ἀπό τή "μοίρα" του.

Ἀφοῦ τούς σηκώσουμε, λοιπόν, ἐπιβλέψουμε τό καθὼς πρέπει ντύσιμό τους, τό ἀπαραίτητο πλῆσιμον καί τήν τουαλέτα τους, τούς ξεπροβοδίζουμε μέ τό πρωινό φιλί. (κυκλοφόρησε καί στήν Ἑλλάδα ἕνα ἐντυπο μέ ὁδηγίες μιᾶς ἀμερικάνικης ἐταιρείας πρὸς τίς συζύγους γιά τήν ποιότητα καί τήν ἔνταση τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ τοῦ συζύγου κάθε πρωτὶ). Εὐτυχῶς, λοιπόν, πού ἔφυγαν. Τώρα μέ τήν ἀνεσὴ μας μπορούμε νά καθαρίσουμε τό σπίτι. Ἄν δουλεύουμε, πρέπει κάποιον ἀπόγευμα νά τούς ἐξαποστείλουμε μέχρι νά τελειώσουμε μέ τήν καθαριότητα. Τό μικρό μας διαμερισμάκι χρισμένο ἢ ἀγορασμένο μέ αἷμα ἢ νοικιασμένο πανάκριβα, θέλει προσοχή. Εἶναι καί λεπτεπίλεπτο-τελευταία λέξη τῆς μόδας. Τζάμια, κρύσταλλα, μάρμαρα, εὐαίσθητα χρώματα, παρκέ, θέλουν γιάλισμα, τρίψιμο, δέν ἀντέχουν ἄτσαλο ἄγγισμα, πάτημα, πιάσιμο. Τί ἀπαγορευση κάθε φορά πού ἔρχονται οἱ "βάρβαροι" καί ποδοπατᾶν καί ἀγγίζουν ἀσπλαχνα καταστρέφοντας τό ἔργο μας. Μὴν πιάνεις, μὴν μπαίνεις, μὴν τραβάς, μὴν ἀνοίγεις. Οἱ εὐθυμογράφοι μέ κακεντρέχεια στέκονται στοργικοί δίπλα στίς τالαιπωρημένες συζύγους, πού τούς κηνυγᾶνε μέ τά πιατάκια καί τό τασάκι. Ὅσο γιά τά παιδιὰ, δέν μπαίνει πρόβλημα. Καί οἱ δύο γονεῖς εἴμαστε σύμφωνοι, ὁ κάθε ἕνας ἀπ'τὴ σκοπιά του. Ὁ πατέρας θέλει ἡσυχία, γιά νά διαβάσει τήν ἐφημερίδα του καί νά ξεκουραστεῖ. Ἡ μάνα γιατί τό μυαλό της δέν ἀντέχει ἄλλα ἐρεθίσματα. Γιατί κάθε τί πού κάνουν τά παιδιὰ ἀπειλεῖ ἄμεσα τήν τάξη πού πρέπει νά ἐπικρατεῖ στό σπίτι. Τό νερό, τά ψίχουλα, τά χαρτιά, τά παιχνίδια, τά χρώματα, τά χῶματα, οἱ φωνές, ἡ κίνηση δέν μποροῦν νάχουν θέση μέσα στό σπίτι. Κάθε τί πού λέγεται καί γίνεται πρέπει νά περάσει ἀπό τόν ἔλεγχο τῆς μαμᾶς. Γι'αὐτό καί τό πιό πολυσύχναστο δωμάτιο εἶναι ἡ κουζίνα. Τήν ὥρα πού ἡ μαμὰ μαγειρεύει ἢ πλένει τά πιάτα, ἐπιβλέπει ἀπὸ κοντά τό διάβασμα καί τά παιχνίδια τῶν παιδιῶν. Μέσ'στον ἀπίστευτα μικρό χῶρον τῆς κουζίνας μαζί μέ τήν κουζινίλα καί τά σκουπίδια, συνυπάρχουν ἡ ζωὴ τῆς μάνας κι ἡ ζωὴ τῶν παιδιῶν μέ τίς μικρές "ἀτασθαλίες" πού τούς ἐπιτρέπονται. Οἱ ἄλλοι χῶροι εἶναι πιό "ἱεροί". Ἡ τουα-

λέττα είναι στενή κι ακατάλληλη για τὰ παιδιά. "Αλλωστε δέν μπορεί νά πάει ἐκεῖ κανείς παρά μόνο για "σιχαμένες" αναγκαιότητες ἢ ἀπαγορευμένα παιχνίδια. Κι εἶναι ἀλήθεια κι ὅλα, πῶς, ὅσο κι ἂν τήν καθαρίσεις βρωμάει. Τό δωμάτιο τῶν γονιῶν εἶναι ἀπαγορευμένο κι ἀπωθητικό καί τὰ παιδιά δισιοθάνονται τῇ μπαγιατισμένη "ἀκολασία" του. Τά δικά τους δωμάτια; Οἱ ἡλίθιοι παιδικοί πίνακες, τὰ "χαριτωμένα παιδικά ἐπιπλα δέν μποροῦν νά σώσουν τήν κατάσταση". Τό παιδικό δωμάτιο εἶναι για τό παιδί ἡ φυλακή τῆς φυλακῆς. Μέσ' στή "χαρούμενη καί ζεστή" του ἀτμόσφαιρα ὑποχρεώνεται νά μελετήσῃ πράγματα πού κανείς δέν τό ρώτησε ἂν τό ἐνδιαφέρουν καί νά κοιμηθεῖ. Τ' ὄνειρό του εἶναι νά κάτσει μέ τούς μεγάλους δηλ. τόν πατέρα καί τούς ξένους στό σαλόνι, πού εἶναι ὁ ἐπίσημος χώρος τοῦ σπιτιοῦ. Τό σαλόνι εἶναι μεγάλο καί γίνεται ὅλο καί μεγαλύτερο. Τό "λίβιγκ-ρούμ" εἶναι πολύ τῆς μόδας καί καταβροχθίζει ὅλο καί περισσότερα ἀπό τὰ λίγα τετραγωνικά πού ἀνήκουν σ' ἕνα διαμέρισμα. Εἶναι κομψό καί προσεγμένο, ἡ μόστρα τοῦ σπιτιοῦ μας. Μόνο οἱ πολύ-πολύ φτωχοί δέν κατάφεραν ἀκόμα νά ἀποκτήσουν ἕνα σαλονάκι. Εἶναι φυσικό λοιπόν νά τό προσέχουμε πολύ. "Αλλωστε ποτέ δέν μάθαμε σέ φιλικούς χώρους. Ἀπό τότε πού γεννηθήκαμε περιφέρουμε τὰ σώματά μας σέ ἐχθρικούς καί ἀφιλόξενους χώρους, πού δέν τούς διαμορφώσαμε ἐμεῖς. Ἡ ἀρχιτεκτονική τῶν διαμερισμάτων δέν ἐκφράζει μόνο τήν ἀπληστία τῶν ἐργολάβων καί τῶν βιομηχάνων.

Μέσα στό φιλόξενο τᾶχα χώρο τοῦ σπιτιοῦ πρέπει νά βρίσκουμε τήν ἐλευθερία καί τή ζεστασιά πού μᾶς στερεῖ ἡ μεγαλούπολη. "Ὅσοι περνοῦν τήν περισσότερη μέρα τους ἔξω ἀπ' τό σπίτι στήριξαν πολλές ἐλπίδες φτιάχνοντας ἕνα ζεστό σπιτικό. "Ὅσοι ζοῦμε κάτω ἀπ' τή στέγη του, οἱ γυναῖκες καί τὰ παιδιά, δέν σκεφτόμαστε τίποτ' ἄλλο σχεδόν παρά πῶς θά φύγουμε ἔξω. Ἡ ζεστή φωλιά εἶναι ἕνα κελί στήν ἀπέραντη φυλακή μας. Ἡ σκόνη, ἡ βρωμιά, ἡ ἀπάθεια, ἡ σκληρότητα κι ὁ ἀτομικισμός μπαينوβγαίνουν ἀδιαφορώντας για τίς σφιχτά κλειδωμένες πόρτες μας. Δέν μπορεῖ πιά νάχουμε αὐταπάτες -τουλάχιστον οἱ νοικοκυρές-. Τό ὄνειρο τῆς εὐτυχισμένης οἰκογένειας γκρεμίζεται. Θάταν χρήσιμο τουλάχιστον νά γκρεμίζαμε τούς τοίχους πού μᾶς

κρύβουν τήν ἀλήθεια. "Ὅσο ὑπάρχουν θά σημαδεύουμε χωρίς οἶκτο τόν ἄντρα καί τὰ παιδιά μέσα στό διαμέρισμα.

Μέσα μας παραφυλάει τό κτῆνος μέ τό ξεσκονόπανο. "Ὅσες εἴμαστε "δυναμικές" μπορούμε νά περάσουμε τή ζωή μας διαπαιδαγωγώντας μέ τή βία τόν ἄντρα στό μοντέρνο πρότυπο τοῦ μοιράσματος τῶν "οἰκιακῶν καθηκόντων", ὅπως μοιραζόμαστε τελευταῖα τίς "οἰκονομικές εὐθύνες", τὰ "προσωπικά δικαιώματα" καί τίς "σεξουαλικές πρωτοβουλίες". Μέσα σ' αὐτόν τόν ἀγῶνα -πού μπορεῖ νά ναι "νικηφόρος"- εἶναι σίγουρο ὅτι μπορούμε νά ἐξασφαλίσουμε τό ἀστραφτερό λευκό κελί μας, μόνες ἢ μέ κάποιο "χειραφετημένο σύντροφο".

Ἡ τηλεόραση θά μᾶς "συνδέει" μέ τόν ἔξω κόσμο. Τό τέρας τοῦ ἀπρόσωπου κρατικοῦ μηχανισμοῦ, ἐνισχυμένο ἀπ' τήν παντοδύναμη τεχνολογία τό νοιώθουμε ἤδη νά μᾶς περισφίγγει -τό νοιώθουμε ἀλήθεια; Ἡ ἀστική βία ξεγελώντας μας μέ χίλια δύο μπιχλιμπίδια χώθηκε ὑπουλοσ παντοῦ. Τώρα ἀποχαυνωμένους μᾶς ἀπειλεῖ ὑπουλα καί ἀπροκάλυπτα. Κι ὅσο πιό φτωχός κι ἐξαθλιωμένος εἶσαι τόσο πιό εὐκόλο εἶναι νά μήν πάρεις εἴδηση τίποτα ἢ νά μένεις μ' ἐκπληκτα μάτια καί σταυρωμένα χέρια. Ἡ νά προσπαθήσεις νά ἐπιβιώσεις μ' ὅποιοδήποτε τρόπο.

Ἐξαθλιωμένες καί φοβισμένες εἴμαστε οἱ γυναῖκες. Ξεγελασμένες σ' ὅλες μας τίς παραδοσιακές ἐλπίδες. Σκληρές κι ἀπελπισμένες στίς σποραδικές μας προσπάθειες για δύναμη.

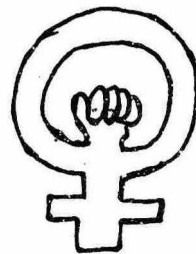
Ἡ ἄρνηση παραμονεύει σέ κάθε μας βῆμα. Δέν ὑπάρχει πιά χώρος για τή ζωή οὔτε μέσα, οὔτε ἔξω ἀπ' τό σπίτι. Κι ὅλο μᾶς παρακαλοῦν. Γυναῖκες πού χαρίζετε τή ζωή, παλέψτε για τή ζωή. Μήν ἀρνιέστε τήν ἀνθρωπιά, τήν ἀγάπη, τήν μητρότητα, τήν οἰκογένεια. Μᾶς δίνουν συμβουλές ἀπ' τίς ἐφημερίδες, τὰ περιοδικά, τήν τηλεόραση, τίς σχολές γονέων. Μᾶς παραχωροῦν "σεξουαλική ἀπελευθέρωση" ἀντισυλληπτικά (μέ μέτρο ἢ καλύτερα ἐκτρώσεις). Μᾶς δίνουν ἐπιδόματα γάμου καί μητρότητας. Μᾶς ὑπόσχονται ἀναγνώριση καί συνταξιοδότηση τῆς νοικοκυράς. Μᾶς προσφέρουν τήν πολυδιαφημισμένη τροποποίηση τοῦ "οἰκογενειακοῦ δικαίου".

Εὐχαριστοῦμε τὰ ἀφεντικά μας, πού κάθε φορά πού κάτι δέν πάει καλά μᾶς θυμοῦνται. Εὐχαριστοῦμε καί τίς προνομιούχες ἀδελφές μας πού ἐπιδιώκουν "βελτιώσεις" για χάρη μας.

Ἡ κοινωνία σας μᾶς ἔχει βάλει γερό φίμωτρο νά μή μπο-
ροῦμε οὔτε κι αὐτὴ τή φορά νά ποῦμε ἢ νά κάνουμε κάτι.

Ὡστόσο πρέπει νά βουλώσουμε τίς σιχαμένες ὑποκριτι-
κές φωνές τῶν ἀφεντικῶν μας. Πρέπει νά γκρεμίσουμε τὰ
σάπια στόματα πού λέν στούς ἄλλους, μέ τό ἀζημίωτο, τί
πρέπει νά κάνουν κάθε φορά. Δέν γίνεται νά συνεχίσου-
με νά μή σκεφτόμαστε καί νά μήν ἀποφασίζουμε γιά μᾶς.
Ἀλλῶστε κι ἔτσι ἀλυσοδεμένες εἴμαστε πιό μπροστά ἀπ'
τά "προοδευτικά" σας σχέδια. Ἡ ζωὴ συνεχίζεται...

ἡ "ἀλλοιανή"

ΣΤΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Τά τελευταῖα 20 χρόνια ἡ Ἑλλάδα ἔπαψε νά εἶναι μιὰ
ἀγροτική χώρα*.

Ἡ σύνθεση τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ της ἀντιστοιχεῖ τό
1964 περίπου μ' αὐτήν πού εἶχαν οἱ ἀναπτυγμένες ἀστι-
κές χώρες στό τέλος τοῦ περασμένου αἰῶνα. Ὅμως ἡ ἀλ-
λαγή στή σύνθεση ἔγινε μέ μεγάλη ταχύτητα, ἔτσι πού ἡ
ζωὴ μας ἄλλαξε ριζικά. Μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ἔχουμε
μιὰ ραγδαία ἀστικοποίηση. Μέ τήν ἀπογραφὴ τοῦ '71, ὁ
ἀστικός πληθυσμός εἶναι τό 52% τοῦ συνολικοῦ, ἐνῶ στό
κέντρο κατοικεῖ τό 29ο/οο. Σίγουρα στήν καινούργια ἀ-
πογραφὴ, ὁ ἀστικός πληθυσμός θά ἔχει ἀυξηθεῖ σημαντι-
κά.

Οἱ οἰκονομικές αὐτές μεταβολές ἄλλαξαν ριζικά καί τήν
ἐλληνική οἰκογένεια, τήν ἐκσυγχρόνισαν. Σήμερα οἱ πε-
ρισσότερες οἰκογένειες εἶναι πυρηνικές στριμωγμένες
μέσα σέ κάποιο дуάρι πολυκατοικίας ἢ σέ κάποια αὐθαί-
ρετο στά περίχωρα τῆς πρωτεύουσας, πολλές φορές, χωρὶς
τίς στοιχειώδεις ἀνέσεις. Ὅμως, ἀκόμα καί στά ἀγρο-
τικά νοικοκυριά, χάρη στὸν ἐξηλεκτρισμό**, γενικεύτη-
κε ἡ χρῆση εἰδῶν πολιτισμοῦ***

*	Οἰκονομικά ἐνεργός πληθυσμός		
	1960	1960	1979
Γεωρ.	64%	55%	28,4%
Βιομ.	15%	20%	30,3%
Υπηρ.	21%	25%	41,3%

***	Ἰδιωτ. αὐτοκ/τα ἀνά 1000 κατοίκ.	1962=6, 1978=71
	Τηλέφωνα	" " " 1962=36, 1978=266
	Συσκευές τηλεορ."	" " " 1977=170

** Κατανάλωση ἡλεκτρ. ἐνέργειας κατὰ κεφαλή
(ΚΒΩ κατ' ἔτος)

1962= 282, 1978= 1.934

Αλλάξε ακόμα και ή διατροφή μας. Έτσι,ένω τό 1962 ξοδεύαμε για εἶδη διατροφῆς τό 49% τῶν χρημάτων μας, τό 1978 ξοδεύουμε τό 35,9%.

Όλα αὐτά εἶναι φανερό ὅτι εἶχαν ἐπιπτώσεις καί στόν τρόπο πού σκεφτόμαστε καί ἀντιμετωπίζουμε τά πράγμα-
τα. Ἄν καί οἱ περισσότερες οἰκογένειες μέ τόνα πόδι,
πατοῦν στό χωριό καί μέ τᾶλλο στή πόλη,τό χωριό τό
βλέπουν μέ ἀποστροφή,μιά καί τούς θυμίζει τή φτώχεια
καί τή μιζέρια τῆς προηγούμενης ζωῆς τους. Αὐτό πού
πραγματικά τούς τραβά εἶναι ή μεγάλη πόλη,μέ τίς δυ-
νατότητες πού φαινομενικά μπορεῖ νά προσφέρει.Ξεχνᾶν
λοιπόν τό χωριό,τίς ρίζες τους,ἀρνιοῦνται τή γλώσσα
τους,προσαρμόζονται στό νέο τρόπο ζωῆς.

Τό δόγμα "ἀνήκομεν εἰς τήν Δύσιν" δέν ἰσχύει μόνο
για τήν ἐξωτερική μας πολιτική,ἀλλά διαπερνᾶ ὅλους
τούς τομεῖς τῆς καθημερινότητας. Τό πρότυπο τῆς ἑλ-
ληνικῆς οἰκογένειας εἶναι οἱ "ξένοι". Ἡ τηλεόραση,
τά σοῦπερ-μάρκετ,τά Ι.Χ.,τά πλυντήρια,οἱ ἠλεκτρικές
σκοῦπες,οἱ χύτρες ταχύτητας εἰσέβαλλαν στή ζωή μας
καί κάνουμε τ'ἀδύνατα δυνατά,ἀν δέν τά ἔχουμε, για
νά τά ἀποκτήσουμε.Βέβαια αὐτό δέν εἶναι καθόλου ἁ-
σχημο, μιά καί εἶναι μιά πρόοδος,σέ σχέση μέ αὐτό
πού εἶχαμε. Ἴσως θαμπωμένοι ἀπό τήν τόσο γρήγορη ἁλ-
λαγή, δέν ἀνακαλύψαμε ἀκόμη τήν ἀπανθρωπιά καί τήν
ἀπομόνωση τῆς κατανάλωσης.

Μέσα σ'αὐτό τό κλίμα ἐντάσσεται καί ή ἀλλαγὴ στό οἰ-
κογενειακό δίκαιο. Τό παλιό,διαμορφωμένο πάνω στό
πρότυπο μιᾶς ἀγροτικῆς οἰκογένειας (προίκα,"τιμή",δύ-
σκολο διαζύγιο) δέν ἐξυπηρετεῖ τίς σύγχρονες ἀνάγκες
Οἱ ἀλλαγές πού προτάθηκαν ἀπό τήν Ἐπιτροπὴ Γαζῆ ἔ-
χουν για πρότυπο τό ζευγάρι δύο ἐργαζομένων συζύγων
ἀστῶν,ένω τό προηγούμενο,ὅπως εἶπανε,μποροῦμε νά τό
χαρακτηρίσουμε σάν "τό γάμο τῆς νοικοκυρᾶς".Τό προ-
τεινόμενο σχέδιο εἶναι σύμφωνο μέ ὅ,τι ὑπάρχει στή
καπιταλιστική Δύση,μή παραβλέποντας ὅτι οἱ ἀλλαγές

*	1950	1970
Λευκώματα	1/4	1/2
Δημητριακά	1/2	1/10

στήν οἰκονομία,δέν ἐπιφέρουν αὐτόματα καί ἀλλαγές
στήν ἰδεολογία τῶν ἀνθρώπων, γι'αὐτό καί διατηρεῖ
ἀρκετά συντηρητικά στοιχεῖα. (ἐξώγαμα,μοιχεῖα).Σ'αὐ-
τό τό σημεῖο ἐντάσσεται καί ή διαμάχη μέ τό ὑπουρ-
γεῖο για τό ἄν ὁ ἄντρας θά εἶναι ή κεφαλὴ τῆς οἰκο-
γένειας ή ὄχι.

Τό παράδοξο σ'ὅλα αὐτά εἶναι, πώς ἐνῶ τά κόμματα καί
οἱ γυναικεῖοι φορεῖς πού ἀνήκουν στήν Ἀντιπολίτευση
στηλιτεύουν καθημερινά τήν ἐξωτερική πολιτική τῆς κυ-
βέρνησης καί τό "ἀνήκομεν εἰς τήν Δύσιν",στό θέμα
τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου,οἱ φορεῖς τῆς ἀλλαγῆς ἐλά-
χιστα ἔχουν νά προτείνουν. Μερικές βελτιώσεις πάνω
στήν εἰσήγηση τῆς Ἐπιτροπῆς Γαζῆ (κοινοκτημοσύνη
τῆς περιουσίας ή ὄχι;) καί σέ γενικές γραμμές τό ἀ-
ποδέχονται καί τό βλέπουν σάν ἓνα βῆμα μπροστά.Φαί-
νεται πώς ὁ χῶρος τῆς καθημερινότητας,τῆς οἰκογένει-
ας, ὁ ἰδιωτικός χῶρος σάν νά μήν ἔχει καμιά σχέση μέ
τήν πολιτική καί τίς ἐπιλογές πού θά γίνουν. Ἀλλιῶς
δέν ἐξηγεῖται,γιατί ἐνῶ ὑπάρχουν προτάσεις συγκεκρι-
μένες για τά θέματα,ἀντίθετες μέ τίς ἐπιλογές τῆς δε-
ξιᾶς καί τοῦ καπιταλισμοῦ,στό συγκεκριμένο θέμα ἀπο-
δέχονται ἓνα ἀστικό-πρότυπο οἰκογένειας,πού ἔρχεται
σέ παντελῇ ἀντίθεση μέ τίς περί σοσιαλισμοῦ διακηρύ-
ξεις τους. Ἐκτός καί ἄν μπορούμε νά εἴμαστε σοσιαλι-
στές, για τά "σπουδαῖα" πράγματα (ΝΑΤΟ, ΕΟΚ,ΒΑΣΕΙΣ),
ἀλλά στή καθημερινή μας ζωή, στήν οἰκογένεια, στίς
προσωπικές μας σχέσεις,αὐτό ἔχει ἐλάχιστη ή καμιά συ-
μασία.

Όχι βέβαια πώς πιστεύουμε ὅτι οἱ νόμοι μποροῦν ν'ἁλ-
λάξουν τή ζωή μας, ἀλλά θάταν μιά καλή εὐκαιρία νά μι-
ληθοῦνε μερικά πράγματα, ν' ἀρχίσει μιά κουβέντα, μιά
"ζήμωση" πού θά κέρδιζε πολλές γυναῖκες καί θά τούς
ἔδινε τή δυνατότητα νά παλέψουν για κάτι προσωπικό καί
ταυτόχρονα τόσο πολιτικό, ὅσο ή οἰκογένεια.

Τώρα πραγματικά για ποιά πράγματα πρέπει νά παλέψου-
με ;

Τό Οἰκογενειακό Δίκαιο περιλαμβάνει 4 κεφάλαια:
Προσωπικές σχέσεις τῶν συζύγων -περιουσιακές σχέσεις,
σχέσεις γονιῶν καί παιδιῶν, καί τέλος, τό διαζύγιο.

Μιά από τις προτάσεις (του γυναικείου τμήματος της Κ.Ε. του ΚΚΕ) είναι η ένοποίηση των δύο πρώτων κεφαλαίων, με το γενικό τίτλο "Οί εκ του γάμου σχέσεις των συζύγων". Τό σκεπτικό είναι ότι "από τή φύση τους πολλές απ'αυτές τις σχέσεις έχουν και προσωπικό και περιουσιακό χαρακτήρα ταυτόχρονα" (ΡΙΖ. 17.2.80). Δεχόμαστε δηλ., χωρίς συζύτηση, ότι οί σχέσεις των ανθρώπων και τά οικονομικά συμφέροντα τους είναι αλληλένδετα. Αυτό βέβαια είναι αλήθεια για μία κοινωνία πού ξεκινώντας από τήν παραγωγή έμπορευμάτων, όλα τά πράγματα, ακόμα και οί άνθρωποι τείνουν νά γίνουν έμπορεύματα- αν δέν έχουμε γίνει κι όλας- και ότι βρίσκουμε σωστό νά είναι έτσι και μάλιστα νά γραφτούν και στό νόμο μαζί, για νά διευκολυνθεῖ ἡ κατάσταση.

Σύμφωνα μέ τήν εἰσήγηση τῆς Ἐπιτροπῆς Γαζῆ, ἡ προίκα και όλα τά ἄρθρα πού ἀναφέρονται σ'αυτήν καταργοῦνται. Ἔτσι ὁ πανάρχαιος αὐτός θεσμός, τώρα μία και οἱ συνθηκές ἀλλάζουν (-ἀστικοποίηση-) καταργεῖται γιατί εἶναι πιά ἄχρηστος. Στήν πράξη ὅμως ἡ προίκα λειτουργεῖ ἀκόμα και ὑπάρχει μέ διαφοροποιημένα ὅμως τά κριτήρια, κυρίως στήν ἐπαρχία (ἔρευνα Ἐλευθεροτυπίας), ἀν και για τά ἀστικά κέντρα πρέπει νά ἰσχύει ἡ γνώμη τοῦ Γαζῆ, (Βῆμα, συνέντευξη 12.12.79) πού πιστεύει ὅτι ἡ προίκα γίνεται "για λόγους "νόμιμης" φοροδιαφυγῆς, ἐπειδὴ ἰσχύουν χαμηλότερα ἐπίπεδα φόρων".

Τό παράδοξο εἶναι πώς ἀπέναντι σ'αυτά τά προβλήματα τά μεταβατικά πού ἀντιμετωπίζει ὁ καπιταλισμός, οἱ ἑλληνίδες ἐπιστημότισσες προτείνουν: "στή θέση τῶν καταργημένων διατάξεων τῆς προίκας νά μποῦν διατάξεις πού θά καθορίζουν τήν ὑποχρέωση τῶν γονέων για συμπάρσταση στά παιδιά τους, ὑλική και ἡθική, ἀνεξάρτητα ἀπό τό φύλο τους."

Εἶναι αλήθεια πώς ὁ ἀτομισμός εἶναι ἡ βασική ἰδεολογική ἀρχή τοῦ καπιταλισμοῦ. Ἡ ἀτομική πρόοδος, ἡ προκοπή,

συνδυάζονται μέ τίς ἀρχές τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Μ'αὐτό τό σκεπτικό και τά παιδιά πού γεννᾶμε εἶναι δικά μας, κάτι σάν περιουσία μας και ἐμεῖς θά πρέπει ἀποκλειστικά νά φροντίσουμε γι'αὐτά. Ὅμως για ποιόν και γιατί γεννᾶμε παιδιά; Ποιόν ἐξυπηρετεῖ και πόσο κερδίζει ὁ βιομήχανος και τό κράτος ἀπό τά νέα μέλη τῆς

κοινωνίας, πού μέ τόσες θυσίες και κόπους μεγαλώνουμε και μορφώνουμε; Πόσο δικά μας εἶναι τά παιδιά; Εἶναι μέλη μιᾶς κοινωνίας ἢ ἀτομική περιουσία τῆς οἰκογένειας; Κι ἀν εἶναι ἔτσι νά πληρώσουν οἱ βιομήχανοι τά έξοδα τῆς ἀνατροφῆς και τῶν σπουδῶν τους, μία και κεῖνοι θά τά χρησιμοποιοῦν αὔριο στά ἐργαστάσιά τους, ἢ τό κράτος, ἀφοῦ μέ τήν "ἐλεφαντίαση" τοῦ ἀπορροφᾶ σχεδόν τό μισό τοῦ οικονομικά ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ.

Προτείνεται ὁ πολιτικός γάμος (ΡΙΖ. 17.2.80), και πραγματικά αὐτό εἶναι κάτι πού σίγουρα ἔνα σύγχρονο ἀστικό κράτος τό ἀποδέχεται. Ἄν διατηρεῖται στήν Ἑλλάδα εἶναι γιατί ἡ ἀστικοποίηση εἶναι σχετικά πρόσφατη και ἐπειδὴ, στήν ἀρμοδιότητα τῆς ἐκκλησίας ἀνῆκαν όλα τά σχετικά μέ τό γάμο, τά διαζύγια και τίς κληρονομίες, μέχρι πού φτιάχτηκε για πρώτη φορά τό Οἶκον. Δίκαιο ἐπὶ Μεταξᾶ. Τό πρόβλημα δέν εἶναι βέβαια ὁ πολιτικός γάμος, ἀλλά αὐτός καθ'αυτός ὁ θεσμός. Πόσο ἄραγε θάμαστε πιά εὐτυχισμένες ἀν δέν πᾶμε στήν ἐκκλησία; θά πάθουν ἔτσι οἱ ἄνθρωποι νά ξεκόβονται ἀπό τήν κοινωνία, νά γίνονται ἰδιῶτες; Ἡ, μήπως εἶναι οἱ συγκεκριμένοι ῥόλοι πού ἀναλαμβάνουμε, πού εἶναι κόντρα στήν εὐτυχία μας, πού μᾶς συνθλίβουν και ἐξυπηρετοῦν μόνο τό κοινωνικό κατεστημένο; Στήν ἴδια λογική ἐντάσσεται και τό θέμα μέ τά ἐξώγαμα. Ἄν και ἡ μάνα και ἡ μητρότητα θεοποιοῦνται -για ν'ἀποσπαστοῦν ἀπ'τὴν πραγματικότητα- ὅμως ὅταν γίνουμε μάνες χωρίς νόμιμο γάμο, δέν ὑπάρχουμε κοινωνικά, θά πρέπει νά ἐξαφανιστοῦμε. Δέν βγαίνει τίποτα λοιπόν ἀν τά ἐξώγαμα τά ὀνομάσουμε: "φυσικά τέκνα", ἀλλά θά πρέπει νά ἐξηγήσουμε τίς ρίζες πού στηρίζεται ὅλη αὐτή ἡ μυθολογία. Ἐξ ἄλλου δέ θάναί παράδοξο νά τό κάνουν ἀκόμα κι αὐτό -νά τό δεχτοῦν δηλ.- μέ τήν ὑπογεννητικότητα (μιά λέξη πού χρειάζεται συζήτηση) πού ὑπάρχει τούτη τὴ στιγμή, ἀν βασικά κινδυνέψουν τά ἀφεντικά ἀπό τήν ἔλλειψη χεριῶν. Συνέντευξη Γαζῆ στό Βῆμα (12.12.79) πού λέει ὅτι πρέπει νά γίνει "ρύθμιση τοῦ θέματος τῶν ἐξωγάμων, ὥστε νά διευκολυνθοῦν οἱ γεννήσεις".

Ἀκόμα και τήν οἰκογένεια θά διαλύσουν ὅταν και ὅποτε θά πάψει νά τούς ἐξυπηρετεῖ.

Υπάρχει κίνδυνος τούτη τή στιγμή νά μετατραπεῖ ἡ ὅλη ἱστορία σέ διαμάχη, ἀνάμεσα στήν κυβέρνηση καί τά γυναικεῖα σωματεῖα γιά τό περιβόητο ἄρθρο 1387* πού ὀρίζει τόν ἄντρα σάν κεφαλή τῆς οἰκογένειας. Θά εἶναι ἄραγε μεγάλη νίκη γιά μᾶς τίς γυναῖκες ὅταν λείψει αὐτό τό ἄρθρο**, μιά καί οἱ σύζυγοι θά μπορούν ἀπό κοινοῦ νά ἀποφασίζουν; Τί πρᾶγμα; "Οτιδήποτε ἀφορᾷ τό συζυγικό βίο. Δηλαδή; "Ὅχι βέβαια τί θά τρῶνε, γιατί αὐτό τό ἀποφασίζει τό ἀφεντικό. Οὔτε τί θά φορᾶνε, ἔξαρτᾶται ἀπό τήν κοινωνική τους θέση. Μποροῦν π.χ. νά ἀποφασίζουν ἂν θά δουλέψουν τήν ἄδειά τους ἢ θά κάτσουν σπίτι. Ἴσως ἀκόμα οὔτε κι αὐτό. Πιθανόν πόσες περικοπές καί σέ ποιά πράγματα θά γίνουν ἀπ'τίς τρέχουσες ἀνάγκες. Τί ἄλλο μπορούν ν'ἀποφασίζουν οἱ ἄνθρωποι σήμερα; Ἀκόμα κι ὁ ἐλεύθερος χρόνος μας τείνει νά ρυθμιστεῖ ὀλοκληρωτικά σέ ἐμπορευματική βάση (ποδόσφαιρο, τηλεόραση, ἀπαγορεύσεις Ι.Χ.). Δέν ἔχουμε δικαίωμα οὔτε πότε θά κάνουμε ἔρωτα ν'ἀποφασίσουμε. Συνήθως ἂν δέν εἴμαστε κουρασμένοι κάθε Σάββατο -τ'ἀφεντικά δέν τ'ἀπαγορεύουν-, μιά κι ἡ Κυριακή εἶναι ἄργια. Πάντως ὁ νόμος θά τό λέει καθαρά "Ὅτι ἀφορᾷ τό συζυγικό βίο". Καί φυσικά αὐτές οἱ ἀποφάσεις δέν πρέπει νά ἐμποδίζουν "τὴν ἐπαγγελματική δραστηριότητα καί τή σφαῖρα τῆς προσωπικότητας τῶν συζύγων". Οἱ ἄνθρωποι πρέπει νά δουλεύουν καί σήμερα μέ τίς ἀνάγκες πού ὑπάρχουν -σέ πολλά ζευγάρια- δουλεύουν καί οἱ δύο. Εἶναι κι αὐτό ἀπαραίτητο. Οἱ ἀνάγκες τῆς παραγωγῆς ἢ τῶν μονωπωλίων ντύνονται μέ ἓνα ὥραϊο περίβλημα, ἐπαγγελματική δραστηριότητα. Θυμίζει τά τυλιγμένα μέ πολύχρωμο χαρτί κουτιά στίς βιτρίνες τῶν μαγαζιῶν. Ἐπαγγελματική δραστηριότητα, ἄγχος, ἀνασφάλεια, ἀνία, κούραση, μονοτονία, ἔλλειψη δημιουργίας, τρέξιμο, ἀντα-

* Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἡ κεφαλή τῆς οἰκογένειας καί ἀποφασίζει περὶ παντός ὃ, τι ἀφορᾷ τόν συζυγικόν βίον"

** Στὴ θέση του προτείνεται νά ρυθμίζουν καί οἱ δύο σύζυγοι ἀπὸ κοινοῦ ὃ, τι ἀφορᾷ τόν συζυγικόν βίον καί ὅτι δέν πρέπει αὐτές οἱ ἀποφάσεις νά παραβιάζουν τὴν ἐπαγγελματική δραστηριότητα καί τὴ σφαῖρα τῆς προσωπικότητας τῶν συζύγων.

γωνισμός. Κάνεις δέν πρέπει ν'ἀπασχολεῖται ἀπὸ τέτοιες λαμπρές ἀνθρώπινες, εὐχάριστες δραστηριότητες. Κι οὔτε νά παραβιάζεται ἡ σφαῖρα τῆς προσωπικότητας τοῦ συζύγου, ὅταν ἡ "ἀσφάλεια" ξέρει τί φαῖ τρῶμε καί ποιά φιλενάδα εἶχε ὁ γυιὸς μας πρὶν δυὸ μῆνες, ὅταν ἡ τηλεόραση μπορεῖ νά σοῦ καρφώσει ἰδέες στό μυαλό, νά σοῦ ἐπιβάλλει θελήσεις, νά σοῦ δώσει τὴν κληροφύραση πού ἐκείνη κρίνει σωστή, ὅταν σοῦ καθορίζουν τὴ ζωὴ, τὴ σκέψη, ὅταν σοῦ ἀπαγορεύουν νά θέλεις. Γιά ποιά προσωπικότητα μιλάνε οἱ φιλελεύθεροι νομοθέτες μας;

- - - -

Σέ καμιά περίπτωση βέβαια δέν ὑποστηρίζουμε ὅτι πρέπει ὁ ἄντρας νά εἶναι ἡ κεφαλή τῆς οἰκογένειας- (γιά ὅσους κακόπιστους), ἀλλὰ ὅτι πρέπει νά μιλήσουμε ἀνοιχτά καί νά ποῦμε πῶς καί γιατί ὑπάρχει αὐτὴ ἡ κεφαλή, ποῖος τὴν φτιάχνει, τί φταίει τέλος πάντων, γιά νά μπορέσουμε νά βροῦμε μιά ἄκρη, ἀλλιῶς πελαγοδρομοῦμε. Εἶναι ἀλήθεια πῶς δέν μπορούμε ν'ἀρνηθοῦμε τὰ "ἀστικά -καπιταλιστικά ἀγαθὰ", ἀλλὰ θάταν ἐγκλημα νά σταθοῦμε σ'αὐτά. Ἄν μὲ νομικὲς διτάξεις προσπαθήσουμε ν'ἀντιμετωπίσουμε τὴν κατάσταση καί νά δώσουμε "ἰσοτιμία στίς γυναῖκες", ἂν πιστεύουμε ὅτι ἀνήκει στίς "βαθεῖς ἀλλαγές" τοῦ Οἰκογενειακοῦ Δικαίου τό νά κρατοῦν οἱ γυναῖκες τό ἐπίθετό τους, ἢ ἡ πατρικὴ ἐξουσία ν'ἀντικατασταθεῖ μέ τὴν "γονικὴ μέριμνα" δέν θά μπορέσουμε νά πετύχουμε τίποτα. Στὴν πραγματικότητα ἡ κατάσταση θά μένει ἴδια, ὅσο διάστημα οἱ κοινωνικὲς συνθῆκες καί καταστάσεις παραμένουν στίς ἴδιες βάσεις καί ἀναπαράγονται μέσα στὴν οἰκογένεια μαζί μέ τὰ νέα μέλη της.

Ἀπ'ὅλα τὰ παραπάνω βγαίνει τό συμπέρασμα ὅτι ἡ "ἡγεσία" τοῦ Δημοκρατικοῦ γυναικείου κινήματος δίνει πολλὴ μεγάλη σημασία στίς νομοθετικὲς ἀλλαγές. Δέν παίρνει ὑπ'ὄψη τῆς ὅμως τό κράτος, τίς διακηρύξεις καί τὰ αἰτήματα τῶν γυναικῶν, οὔτε τίς ἀνάγκες μας. Ὅμως δέν παίρνει ὑπ'ὄψη τοῦ τίς ἀνάγκες κανενός. Μένουν μόνο οἱ σκοπιμότητες καί τὰ σχέδια τῶν ἀφεντικῶν. Αὐτὴ τὴ στιγμή θέλουμε νά δείξουμε στοὺς Εὐρωπαίους συνεταίρους ἓνα προσωπεῖο προοδευτικότητας. Καί θέλουμε κυρίως νά κάνουμε μερικές τονωτικὲς ἐνέσεις σ' ἓνα θεσμό πού κλονίζεται.

Στήν προσπάθεια αυτή και τὰ γυναικεῖα σωματεῖα πλειοψηφοῦν σέ ἐφευρέσεις πού θά κάνουν πιά ἐλκυστική τήν ἰδέα τοῦ γάμου, ὅπως π.χ. τήν ἀναγνώριση τοῦ συναινετικοῦ διαζυγίου, γιατί "πιστεύει ὅτι περισσότεροι ἄνθρωποι θά τόν ἀποδέχονται, ὅταν θά ξέρουν πώς δέν εἶναι ἀδιάρρηκτος".

Εἴμαστε τυφλωμένες οἱ γυναῖκες; Αὐτά τὰ σωματεῖα ἐκφράζουν καί ἀποδέχονται τήν ἀρσενική ἰδεολογία μέσα στά ἀριστερά κόμματα; Ἡ ἐδῶ φαίνεται πιά καθαρά ἡ δύναμη τῆς ἀστικής ἰδεολογίας μέσα στά ἀριστερά κόμματα; Πῶς βγαίνουν ἄραγε αὐτές οἱ ἀπόψεις; Ἐκφράζουν ἐμᾶς τίς γυναῖκες, ὅπως ἰσχυρίζονται ἡ Συντονιστική Ἐπιτροπή τῶν 16 γυναικαίων σωματείων, τὰ "μαζικότερα" πού ὑπάρχουν στήν Ἑλλάδα ;

Ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μιά βαθειά διαδικασία πού ξεκινᾷ σέ συλλογική βάση καί λειτουργεῖ καί σέ ἀτομικό ἐπίπεδο, ἐπιδρώντας στό σύνολο καί δέν ἔχει καμιά σχέση μέ τίς ἀστικές μποῦρδες τῆς ἀτομικῆς προόδου καί "χειραφέτησης".

Ἄς σκεφτοῦμε -τελικά- τί εἴμαστε. Τί θά θέλαμε; Τί ζητᾶμε; Ποῦ βαδίζουμε; Ἄς χτυπήσουμε τήν ἀπανθρωπιά.

Εἶναι καιρός ν' ἀρχίσουμε μιά κουβέντα. Ἄσχετα ἀπό τήν τύχη τῶν προτάσεων τῆς Ἐπιτροπῆς Γαζῆ, εἶναι καιρός νά στεφτοῦμε γιά τὰ πράγματα πού μᾶς καίνε.

